

323
M 90

422 328

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ
ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ АКАДЕМИЯСИ
РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ ТАРҒИБОТ МАРКАЗИ
МИЛЛИЙ ҒОЯ ВА МАФКУРА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ МАРКАЗИ

**МУСТАҚИЛЛИК БИЗ УЧУН —
ЎЗЛИГИМИЗНИ АНГЛАШ,
ЮРТ ТИНЧЛИГИ ВА БАРҚАРОРЛИГИНИНГ,
ИНСОН МАНФААТИ, ЭРКИНЛИГИ
ВА ФАРОВОНЛИГИНИНГ, БИЗ КЎЗЛАГАН
ДЕМОКРАТИК ЖАМИЯТ БАРПО
ЭТИШНИНГ ГАРОВИДИР**

*Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллигининг
ун саккиз йиллигига бағишлаб ўтказиладиган
тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланиш учун*

ҚЎЛЛАНМА

2032859

66.3(5Ў)6

М 90

Ушбу китобда мамлакатимизнинг истиқлол йилларида Президент Ислам Каримов раҳнамолигида қўлга киритган улкан ютуқлари, давлат ва жамият қурилиши, иқтисод, сиёсат ва маънавият соҳасидаги натижалар акс эттирилган.

«Мустақиллик биз учун — ўзлигимизни англаш, юрт тинчлиги ва барқарорлигининг, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлигининг, биз кўзлаган демократик жамият барпо этишнинг гаровидир» деган эзгу ғоя тупламнинг мазмун-моҳиятини белгилайди.

Истиқлолнинг 18 йиллиги арафасида чоп этилаётган мазкур қўлланма ўтган давр мобайнида босиб утилган мураккаб йўлимизга яна бир бор назар ташлаб, ислохотлар жараёнида амалга оширилган ишлар ва эришилган натижаларнинг моҳияти ва аҳамиятини кенг жамоатчилик, бутун халқимизнинг онгу-шуурига етказишга хизмат қиладиган маънавият ва маърифат соҳаси ходимлари, олимлар ва мутахассислар, тарғиботчи ва ташвиқотчиларга мўлжалланган.

ISBN 978-9943-01-455-8

© «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2009

КИРИШ

Истиқлол эл-юртимиз учун ўз тақдирининг ҳақиқий эгаси бўлиб, қадр-қимматини англаб, муносиб ҳаёт кечириш, юртимизда ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш имкониятини яратди. Айни пайтда у ҳар бир одамнинг иқтисодий-ижтимоий соҳаларда истеъдод ва қобилиятини тўла намоён этиши, ҳуқуқ ва эркинликларини рўёбга чиқаришининг мустақкам заминидир.

Мустақиллик йилларида кўҳна тарихимиз, бой меросимиз, миллий давлатчилигимиз, муқаддас динимиз, урф-одат ва анъаналаримиз қайта тикланди. Бугунги кунда меҳроқибат, бағрикенглик, ҳамжиҳатлик каби олижаноб фазилатлар, миллий ва умумбашарий қадриятларга ҳурмат, Ватан тақдири ва келажагига дахлдорлик туйғуси юрагимизнинг туб-тубидан ўрин олди.

Яқинда Президент Ислом Каримовнинг Ватанимиз ва халқимиз ҳаётидаги буюк сана — Мустақиллик байрамининг 18 йиллигига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш бўйича қарори қабул қилинди. Унда жойларда, меҳнат жамоалари, ўқув муассасалари, маҳаллаларда «Мустақиллик биз учун — ўзлигимизни англаш, юрт тинчлиги ва барқарорлигининг, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлигининг, биз кўзлаган демократик жамият барпо этишнинг гаровидир» деган эзгу гояни ифода этадиган ташкилий-амалий, маданий-маърифий тадбирлар ўтказиш ҳамда тарғибот-ташвиқот ишлари олиб бориш борасидаги кенг кўламли вазифалар белгилаб берилди.

Шу маънода мамлакатимиз мустақиллигининг 18 йиллигини нишонлаш арафасида ўтган давр мобайнида босиб

Ўтилган мураккаб йўлимизга яна бир бор назар ташлаш, мустақил тараққиётимиз давомида амалга оширилган ишлар, эришган натижаларни ҳолисона баҳолаш ва уларнинг моҳияти ва аҳамиятини кенг жамоатчилик, бутун халқимизнинг онгу шуурига етказиш мақсадга мувофиқдир.

Дарҳақиқат, мустақиллик туфайли биз ўзлигимизни англадик, озод халқ, мустақил давлат сифатида Ўзбекистоннинг бор бўйбастини, улкан салоҳиятини бутун дунёга намоён қилиш имкони очилди. Озодлик боис бизни жаҳон таниди, халқимизнинг фидокорона меҳнати, ёшларимизнинг ғайрати, азму шижоати ила Ватанимизнинг шон-шуҳрати олам узра яна кенгроқ ёйилмоқда. Хуррият берган беқиёс имкониятлар негизида эртанги кунимиз — эркин ва фаровон келажагимизни ўз қўлимиз билан бунёд этмоқдамиз.

Ватанимизнинг янада обод, халқимиз ҳаётининг фаровон бўлиши ва олдимизда турган юксак вазифаларнинг бажарилиши кўп жиҳатдан қишлоқларимизнинг тақдири ва келажаги билан боғлиқ. Шунинг учун қишлоқ аҳлининг ҳаётини замонавий мезонларга жавоб берадиган даражага кўтариш, аграр соҳа ривожига ривож қўшиш, унинг самардорлигини ошириш айти кундаги долзарб масалалардандир. Президентимиз томонидан 2009 йилнинг «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» деб эълон қилиниши ва бу борада қабул қилинган Давлат дастури қишлоқда турмуш даражасини ошириш, қишлоқ аҳлининг манфаатларини янада тўлиқ таъминлашга қаратилган ҳуқуқий базани мустаҳкамлаш, қишлоқ инфратузилмасини янада ривожлантириш, бир сўз билан айтганда, амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотларни янада чуқурлаштириш, иқтисодиётимизни модернизация қилиш ва замонавийлаштириш, қишлоққа sanoатни олиб кириш йўналишида узоқни кўзлаб олиб борилаётган ишларимизни жадаллаштириш, қишлоқ ҳаётининг савияси ва маданиятини янги поғонага кўтаришга хизмат қилаётганини алоҳида таъкидлаш жоиз.

«Мустақиллик» ва «ислоҳот» тушунчаларига муштарак сўзлар сифатида қарашимиз табиий, албатта. Чунки фақат

мустақил давлат ва мустақил жамиятдагина ислоҳотларни амалга ошириш мумкин. Мустақиллик ҳам, ислоҳотлар ҳам инсоннинг яхши яшаши, муносиб турмуш даражасига эришиши учун зарур шароит яратади. Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислоҳотлар босқичма-босқичлик тамойилига асосланганини, ушбу тараққиёт йўли нечоғли тўғри ва ҳаётий эканини хорижий эксперт ва мутахассислар, сиёсатчилар ҳам эътироф этмоқда. Буларнинг барчаси Юртбошимиз томонидан ишлаб чиқилган «тараққиётнинг ўзбек модели» ва машҳур беш тамойил асосида амалга оширилаётган ишларнинг намоёнидир.

Ушбу қўлланмада мамлакатимизда мустақил тараққиёт даврида сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маърифий соҳада қўлга киритилган салмоқли ютуқлар, амалга оширилган улкан бунёдкорлик ишлари, уларнинг маъномоҳияти ва аҳамияти хусусида сўз юритилади.

I. СИЁСИЙ СОҲА, ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ ЙЎНАЛИШИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР

Ўзбекистон демократик ҳуқуқий давлатни барпо этиш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш йўлидан дадил қадамлар босиб бормоқда. Шу мақсадлар йўлида ўзлигимизни англаш, юрт равнақи, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлигини таъминлаш талаби аниқ ва равшан белгилаб олинган. Ушбу вазифаларни бажариш аввало ислоҳотлар жараёнини изчил ва босқичма-босқич амалга оширилишига боғлиқ. Президент Ислоҳ Каримовнинг «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида таъкидлангани каби: «Жамият ҳаётида шундай даврлар бўладики, ... барча соҳаларда кенг қўламли ислоҳотларни амалга ошириш зарурати энг муҳим эҳтиёж, керак бўлса, ҳаёт-мамот масаласи сифатида кун тартибига чиқади».

Ўтган даврни Юртбошимизнинг «Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли» асари асосида таҳлил қилиш уни икки даврга бўлиш мумкинлигидан далолат беради. Ўтиш даври ва миллий давлатчилик асосларини шакллантириш билан боғлиқ биринчи галдаги ислоҳот ва ўзгаришларни ўз ичига олган дастлабки босқич — 1991—2000 йиллар мамлакатимиз ва халқимиз ҳаётида улкан из қолдирган ўтиш даври том маънода тарихий аҳамиятга эга давр бўлди.

2001 йилдан 2007 йилгача бўлган муддатни ўз ичига олган иккинчи босқич — фаол демократик ўзгаришлар, суд-ҳуқуқ тизими ва ижтимоий-гуманитар соҳаларни изчил ислоҳ қилишни таъминлашда ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Демак, мамлакатимизда барпо этилаётган демократик жамият тадрижий асосларга эга бўлган кучли ислоҳотчилик

орқали юксалмоқда. Аслида ҳам шундай. Бир даврдан иккинчи даврга ўтаётган жамият кучли ислоҳотчилик орқалигина янгилана олади. Бунинг учун эса янгича тафаккур зарур бўлади. «Табиийки, — деб таъкидлайди Президенти-миз, — бир тизимдан иккинчи тизимга ўтиш жараёнида одамлар онгида, жамият мафкурасида туб ўзгаришлар содир бўлади. Бироқ, баъзи бировларнинг ҳадиксираб, эркин бозор шароитида маънавий-ахлоқий қадриятларнинг қиммати тушиб кетади, маданият иккинчи даражали нарсага айланиб қолади, деган хавотирлари ўринсиз экани Ўзбекистондаги бугунги ўзгаришлар мисолида яна бир бор яққол аён бўлмоқда.»

Янгича тафаккурнинг юзага келиши учун муайян ижтимоий муҳит лозимдир. Ўзбекистонда бундай муҳит осонгина яратилгани йўқ. Биз ўз мустақиллигимизни қўлга киритиб, янги тараққиёт йўлига қадам қўйганимиздан сўнг халқимизнинг хоҳиш-иродаси, асрий орзу-интилишларига таянган ҳолда, шўро давридан оғир мерос бўлиб қолган маъмурий-буйруқбозлик тизимини тубдан ислоҳ қилиш, унинг ўрнида моҳият эътибори билан бутунлай янги — эркин бозор муносабатларига асосланган ҳуқуқий давлат, демократик жамият барпо этиш йўли белгилаб олинди. Табиийки, бу мақсадга эришиш учун қандай стратегик йўл, ислоҳотларнинг қандай шакл ва усули маъқул экани ҳақида олимлар ва мутахассислар, кенг жамоатчилик, эл-юртимиз вакиллари бош қотирди. Бу борада тараққий топган давлатлар мисолида ўзини оқлаган илғор тажрибалар ҳам чуқур ўрганилди. Энг муҳими, халқимизнинг ҳаёт тарзи, миллий анъана ва қадриятларимиз, аҳолининг руҳи ва кайфияти ҳам ҳар томонлама ҳисобга олинди. Чунки ҳар қандай ислоҳотнинг пировард натижаси аввало унинг заруратини аҳолининг кенг қатламлари қай даражада тушуниши ва қўллаб-қувватлаши, бу ўзгаришларнинг инсон ҳаётига, унинг фаровонлигини оширишга кўрсатадиган амалий таъсири билан ўлчанади. Ана шу ҳақиқатдан келиб чиққан ҳолда, одамларга ислоҳотларнинг маъно-моҳиятини аниқ-равшан тушунтириб бериш, шу асосда жамият аъзоларида ишонч уйғо-

тиш, уларни бунёдкорлик сари сафарбар этиш муҳим аҳамиятга эга.

Аслида, ҳар қандай ислоҳотнинг самараси аввало халқнинг маънавий-руҳий янгилиниши, тафаккурининг юксалиши, юз бераётган ўзгаришлар унинг ҳаётига ва тақдирига дахлдор бўлганини чуқур ҳис қилиши ва шундан хулоса чиқариши билан белгиланади. Мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар жараёнида аввал-бошдан ана шу нозик жиҳатга алоҳида эътибор қаратилди. Барча ўзгариш ва янгилишларнинг марказига инсон ва унинг манфаатлари қўйилди. Бугунги кунда ҳам ўзгаришлар жараёнининг моҳиятида **ислоҳот — ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун, унинг фаровон ҳаёти учун**, деган тамойил мужассамдир.

Юртимиздаги бугунги тинч ва осойишта, бунёдкор ҳаёт, барқарор тараққиёт бундай ёндашувнинг нақадар тўғри бўлганини ва узоқни кўзлаганини тасдиқлаб бермоқда. Масъулиятли пайтларда, кескин ижтимоий ларзаларга олиб келадиган ҳар қандай инқилобий ҳаракатларга қарши, тадрижий ривожланиш тамойилларига асосланган ўз йўлимиз бор ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз, деб айтилган қатъий сўз ва мустақкам сиёсат бугун ҳам изчил амалга оширилмоқда.

Маълумки, мустабид тузум халқнинг қарашлари ва интилишларидан йироқ эди. Ана шундай мушкул бир вазиятда давлатнинг ислоҳотчилик ролини тан олмаслик масалани ўзибуларчилик ҳолатига ташлаб қўйиш билан баробар эди.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, демократия авваламбор маънавий мезонлар асосида бошқариладиган, кучли ҳуқуқий давлат, кучли фуқаролик жамияти демакдир. Айтиш мумкинки, ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти демократиянинг ўзаро узвий боғлиқ бўлган икки жиҳати, икки қаноатидир.

Жамият ҳаётида қонунийлик мезонлари тўлиқ жорий этиб борилиши давлатнинг фаолиятида ўз аксини топиши ва доимо мустақкамланиб борилишини тақозо этади. Айнан шу мақсадларга мос ҳолда Ўзбекистонда ислоҳотларни му-

ҳим йўналишлари этиб ҳокимиятни бўлиниш тамойилини амалга оширишни таъминлаш, жамиятни сиёсий тизимида парламентни ривожлантириш, суд ҳокимиятининг ролини ошириш каби масалалар белгилаб олинган. Бу йўлда жамиятимиз ҳаётининг барча соҳаларида «**Кучли давлатдан — кучли фуқаролик жамияти сари**» ғояси асосида ижобий натижаларга эришилиб келинмоқда. Президентимиз шу учта йўналишдаги ислоҳотлар юзасидан қуйидаги фикрни билдиради: «мамлакатимизда давлат ва жамият қурилишининг асосий тамойиллари аниқ ифодалаб берилди, давлат ҳокимиятининг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд тармоқларига бўлиниши энг муҳим тамойил сифатида белгиланди»¹, «давлат ва жамият қурилиши соҳасида амалга оширилаётган демократик ислоҳотлар натижасида мамлакатимизнинг қонун чиқарувчи олий органи — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси икки палатали парламентга айлантирилди»², «судларни жазоловчи ва фақат давлат манфаатларини ҳимоя қилувчи органдан қонун устуворлигини ва инсон ҳуқуқлари ҳимоясини таъминловчи органга айлантиришга қаратилган яхлит суд ҳокимияти тизимини шакллантириш вазифаси қўйилди ва муваффақиятли ҳал этилди»³.

Шунинг учун ҳам 1992 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Конституциясида ҳокимиятнинг конституциявий асосда бўлиниши тамойили мустаҳкамлаб қўйилди. Бу тамойил Конституциянинг 11-моддасида «Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими, ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципи асосланади» деган қоидада акс эттирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги «**Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мам-**

¹ Қаранг: *Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йўли.* — Т.: Ўзбекистон, 2007. — Б. 10.

² Ўша манба. — Б. 31.

³ Ўша манба. — Б. 12.

лакатни модернизация ва ислоҳ этишдир» номли маъруза-сида мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг энг муҳим масалалари, жумладан, ҳокимияти бўлинишига ҳам жиддий эътибор қаратилди. Маърузада «Давлат қурилиши ва бошқаруви соҳасидаги энг муҳим вазифа бу — қонунчилик ҳокимияти бўлмиш мамлакат парламентининг роли ва таъсирини кучайтириш, ҳокимиятнинг қонунчилик, ижро ва суд тармоқлари ўртасида янада мутаносиб ва барқарор мувозанатга эришишдан иборат»¹ экани қайд этилди.

Бунда, авваламбор, Президентнинг баъзи ваколатларини парламентнинг юқори палатаси — Сенатга ва ҳукуматга ўтказиш, профессионал, доимий асосда ишлайдиган қуйи — Қонунчилик палатасини шакллантириш, унинг ваколат ва ҳуқуқларини кенгайтириш кўзда тутилган ва ҳозирнинг ўзидаёқ бу борадаги саъй-ҳаракатларнинг амалий самараси кўриниб турибди. Бу ҳукумат фаолиятининг кенгайтишига ҳамда масъулиятининг ошишига олиб келади, давлат органлари фаолиятини қонуний асосда чегаралаш, уларнинг ваколатларини аниқлаштиришга хизмат қилади.

Доимий асосда ишлайдиган қуйи — Қонунчилик палатаси кўппартиявийлик, муқобиллик асосида шакллантирилиши демократиянинг ёрқин ифодаси бўлди. Қуйи палатага 4 та сиёсий партия ва ташаббускор гуруҳлардан 489 та номзод қўйилиб, улар ўртасида ҳалол кураш олиб борилди. Сайловлар икки турда ўтказилди. Биринчи турда 62 та, иккинчи турда эса 58 та депутат сайланди. Бу кўрсаткичлар фуқароларимиз ижтимоий-сиёсий фаоллигининг, ўз тақдирини ўзи белгилашга бўлган интилиши ва ишончининг ортиб бораётгани, шунингдек, давлат ишларида қатнашиш ҳаётий заруратга айланиб бораётганини кўрсатади.

Қонунчилик палатасида барча сиёсий партия ва ташаббускор гуруҳ вакилларининг бўлиши, улар ўз фракция ва гуруҳини тузиш имкониятига эга экани турли фикрлилик,

¹ *Каримов И.А.* Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. Т. 13. — Т.: Ўзбекистон, 2005. — Б. 179.

баҳс-мунозара асосида фаолият юритиш, ишчанлик муҳити шаклланаётганидан далолат беради. Депутатларнинг 18,3 фоизини юристлар, 21,7 фоизини иқтисодчилар ташкил этиши, парламентда саноат, қурилиш, транспорт, алоқа, қишлоқ хўжалиги, фан, таълим, маданият, соғлиқни сақлаш соҳалари вакиллари ва тадбиркорларнинг бўлиши, бир сўз билан айтганда, Қонунчилик палатаси аҳоли кенг қатламларини қамраб олгани унинг аҳоли турли қатламлари манфаатларини тенг ифода этишини кўрсатади. Бу эса қонунларни пухта-пишиқ тайёрлашда муҳим аҳамият касб этади. Парламентдаги депутатларнинг 18 фоизини хотин-қизлар ташкил этаётгани, депутатлар миллий таркибининг рангбаранглиги мамлакатда аҳоли турли гуруҳ ва қатламлари манфаатларининг Қонуний тарзда рўёбга чиқишига имкон яратади.

Профессионал асосда доимий ишлайдиган парламент Ўзбекистон тажрибасида илк бор шакллантирилиб, ҳозирги кунда самарали фаолият юритмоқда. Албатта, унинг тажрибаси ҳам, иш самарадорлиги ҳам борган сари ортиб, янги-янги вазифаларни бажариш салоҳияти юксалиб боради. Президентимиз томонидан Қонунчилик палатаси ваколат ва ҳуқуқларини кенгайтириш масаласи илгари сурилаётгани ҳам бежиз эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов таъкидлаганидек, «суд ҳокимиятининг мустақиллиги ва эркинлигини мустаҳкамлашга қаратилган аниқ, қонуний чора-тадбирларни амалга ошириш» лозим бўлади. Кейинги йилларда мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш ва янада либераллаштириш, судларнинг ҳақиқий мустақиллиги ва эркинлигини таъминлаш борасида улкан ишлар амалга оширилди.

Шу билан бирга, Юртбошимиз маъруза ва нутқларида судларнинг ҳақиқий мустақиллиги ва эркинлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган ҳали ечимини кутиб турган жиддий муаммолар сифатида прокуратура органларининг айрим ваколатларини, шу жумладан, шахсни ушлаб туриш, ҳибсга олиш, шунингдек, бошқа процессуал мажбурият

чораларини қўллаш ҳуқуқини судларга ўтказиш; жиноят ва жиноят-процессуал қонун ҳужжатларимизнинг дастлабки тергов ва судгача бўлган жараён устидан суд назоратини кучайтириш билан боғлиқ бўлган айрим қоидаларини қайтадан кўриб чиқиш; жинойи жазо тизимидан ўлим жазосини чиқариб ташлаш; суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимларининг масъулиятини кучайтириш; ҳуқуқ-тартибот органлари тизимида коррупцияга қарши курашиш; тадбиркорларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳимоясини тўла таъминлаш вазифалари белгилаб берилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, халқ депутатлари вилоятлар, туманлар ва шаҳарлар Кенгашларига олдинда турган сайловлар муносабати билан жамиятни модернизациялаш ва янгилаш жараёнларида мамлакат олий қонунчилик органи, жойлардаги ҳукумат вакиллик органларининг роли ва ўрнини янада кенгайтириш ва мустақамлаш мақсадларида ЎЗРнинг айрим қонунчилик ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди.

Масалан, 2009 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатлари такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Қонуни асосида Қонунчилик палатасидаги депутатлик ўринлари сони 120 дан 150 тага кўпайтирилди. (Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 77 моддасининг биринчи қисми).

«Ўзбекистон Республикаси Олий мажлисига Сайловлар тўғрисида»ги Қонунга ҳам, хусусан Олий Мажлис Қонунчилик палатаси (қўйи палата) нинг 135 та депутати умумий, тенг ва бевосита сайлов ҳуқуқи асосида ҳудудий бир мандатли сайлов округларидан кўппартиявийлик асосида ва 15 таси Ўзбекистон Экология ҳаракати олий органи (Конференция) томонидан сайланиши тўғрисидаги ўзгартишлар киритилди. Фуқаролик жамияти институтларининг сайловлардаги иштироки роли ва имкониятларининг кенгайганлиги борасида Қонунчилик палатаси депутатлари таркибига Ўзбекистон Экология ҳаракатидан сайланган депу-

татлар депутатлик гуруҳлари тузиш ҳуқуқига эга экани ҳам далолат бермоқда.

Ҳокимиятнинг қонунчилик ва вакиллик органларини шакллантириш ишида сиёсий партияларнинг роли сезиларли ортиб бормоқда. Уларга бир вақтнинг ўзида сайловларга тайёргарлик ва уларни ўтказиш борасидаги сайлов қонунчилигининг талаблари бажарилиши бўйича катта масъулият юклатилади. Масалан, «Ўзбекистон Республикаси Қонунчилик палатаси депутати ва Олий Мажлис Сенати аъзоси мақоми тўғрисида» ги Қонуннинг 9-моддаси биринчи бандида: «Депутат ўз округи сайловчилари, уни депутатликка номзодини кўрсатган сиёсий партия билан алоқада бўлади, Қонунчилик палатасида уларнинг манфаатларини ифодалайди», деб кўрсатилган.

Бугунги кунга келиб Ўзбекистонда сиёсий партияларнинг жамият институти сифатидаги ҳуқуқий мақоми шаклланди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида сиёсий партиялар жамоат бирлашмалари каби жамиятнинг институти эканлиги эътироф этилиши билан бирга, уларнинг давлат ҳокимияти органлари фаолиятига аралашшига йўл қўйилмаслиги конституциявий меъёрлар билан белгилаб қўйилди. Умуман, Ўзбекистон қонунчилигида демократик принциплар асосида фаолият юритадиган сиёсий партияларнинг ўз фаолиятини амалга оширишлари учун ҳуқуқий асослар яратиб берилди.

Ўзбекистон Конституциясидаги демократик тамойиллар, шунингдек амалга оширилган ҳуқуқий ва сиёсий ислохотлар мамлакатда янги партияларнинг тузилишига кенг имкониятлар яратиб берди.

Ўзбекистонда кўппартиявийлик тизимини қарор топишида 1996 йилнинг 25 декабрида Олий Мажлис қабул қилган «Сиёсий партиялар тўғрисида»ги Қонун муҳим ўрин тутди. Қонун 17 та моддадан иборат бўлиб, унда сиёсий партияларнинг демократик қоидалар асосида фаолият юритишлари учун ривожланган мамлакатлар мезонлари талабларига хос бўлган ҳуқуқий асослар яратилди. Мазкур Қонунга биноан сиёсий партиялар эркин фаолият юритиш

ҳуқуқига эга бўдилар, партияларнинг ўзаро ҳуқуқий тенглиги, шунингдек, уларнинг жамият олдидagi вазифалари ва масъулияти қонунлаштирилди.

Сиёсий партиялар фаолиятининг фақат ҳуқуқий жиҳатдангина кафолатлашнинг ўзи уларнинг кенг қиррали фаолиятлари йўналишларини амалга ошириш учун етарли эмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатди. Сиёсий партияларнинг жамиятдаги ва сиёсий муносабатлардаги функцияларини тўла бажара олиш қобилиятини ошириш учун уларнинг фаолиятларини молиявий жиҳатдан ҳам кафолатлаш тажрибаси жорий этилди. 2004 йил 30 апрелда Иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг XIV сессияси «Сиёсий партияларни молиялаштириш тўғрисида»ги Қонунни қабул қилди.

2008 йилдан бошлаб кучга киритилган «Давлат бошқарувини янгилаш ва янада демократлаштириш ҳамда мамлакатни модернизация қилишда сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш тўғрисида»ги Конституциявий Қонуннинг қабул қилиниши мамлакатда фуқаролик жамияти институтларини янада ривожлантириш учун ҳуқуқий асосларни мустақкамлаб, сиёсий партияларни демократик таъмоийлар асосида фаолият юритишлари учун имкониятлар яратиб берди.

Кўриниб турибдики, XXI аср бошларида мамлакатда жамият сиёсий соҳасини эркинлаштириш, бунинг учун аввало жамиятда кўппартиявийлик тизимини янада демократлаштириш вазифалари сиёсий ислохотларнинг муҳим жиҳатларини ташкил этади.

Сайлов тўғрисидаги қонун ҳужжатларига ўзгартириш киритилиши муносабати билан 2010 йилдан бошлаб Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг сиёсий партиялар ва Ўзбекистон экологик ҳаракати томонидан кўрсатилган номзодлари асосида шаклланиши мазкур палатани фуқаролик жамияти билан бевосита алоқадорликда бўлишини таъминлайди. Жамиятдаги турли ижтимоий қатламлар ва гуруҳлар сиёсий партиялар воситасида ўз манфаатларини парламентга етказиш имкониятига эга бўдилар. Сиёсий партияларнинг бош вазифаларидан бири — давлат билан

жамият ўртасидаги воситачилик функцияларини бажариши учун кенг имкониятларга эга бўлди.

Мамлакатда шаклланган сайлов тизимига доир ҳуқуқий асослар парламент, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар кенгашларини шакллантириш тамойиллари ва фуқароларнинг сайловларда қатнашиш ҳуқуқини, мамлакатда халқ ҳокимиятини амалга ошириш ва давлатнинг умуминсоний манфаатлар тамойиллари асосида ташкил этишнинг муҳим демократик пойдеворидир. Фуқароларнинг давлат ва жамиятни бошқаришдаги иштироклари сайловлар даврида аниқ ва равшан намоён бўлади. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 32-моддасида «бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш йўли билан амалга оширилади»¹, дейилади. Мазкур конституциявий қоидадаги «давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш» сўзининг асл маъноси давлат органларини халқ томонидан тўғридан-тўғри сайланишини англатади.

Ўзбекистонда сайловлардаги тенглик ҳуқуқи тамойили Конституциянинг 117-моддасида қуйидагича мустаҳкамланган: «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари давлат ҳокимияти вакиллик органларига сайлаш ва сайланиш ҳуқуқига эгадирлар. Ҳар бир сайловчи бир овозга эга. Овоз бериш ҳуқуқи, ўз хоҳиш-иродасини билдириш тенглиги ва эркинлиги қонун билан кафолатланади. ...Сайловлар умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш йўли билан ўтказилади»².

Ўзбекистонда сайловларнинг ҳуқуқий асослари ривожланган мамлакатларда кенг ёйилган демократик тамойилларга мос. 2003 йил 29 августда Олий Мажлис томонидан 1993 йил 28 декабрда қабул қилинган «Ўзбекистон Респуб-

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2003. — Б. 8.

² Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2003. — Б. 31—32.

ликаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Қонуннинг янги таҳририни қабул қилиши натижасида унга демократик қадриятларга хос бўлган янги тўлдиришлар ва ўзгартишлар киритилди. 1994 йил 5 майда парламент томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Шунингдек, 2003 йил 29 августда Олий Мажлис томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Қонунига (1994 йил 5 май) ҳам ўзгартишлар ва тўлдиришлар киритилди. Мазкур қонунлар сайловларни амалга оширишнинг демократик тамойилларининг асоси сифатида катта синовлардан ўтди.

Ўзбекистонда Сенатни шакллантиришда маҳаллий вакиллик органларига Сенат аъзоллигига номзодлар кўрсатиш ваколатларини берилиши — ҳудудий манфаатларнинг қонунларда ифодаланиши учун шарт-шароитлар яратди. Шу билан бирга, маҳаллий халқ депутатларининг Сенат аъзоларини сайлашда бевосита иштирок этиши вакиллик демократиясининг шаклланишига, шунингдек, уларнинг умуммиллий давлат бошқаруви фаолиятида бевосита иштирок этишлари учун ҳуқуқий имкониятлар ҳам яратди.

Ўзбекистон Республикасининг «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Қонунига биноан халқ депутатлари Кенгашларига «сайлов куни йигирма бир ёшга тўлган ҳамда камида беш йил Ўзбекистон Республикаси ҳудудида муқим яшаётган»¹ фуқаролар сайланиш ҳуқуқига эгадирлар. Олий Мажлис умумдавлат аҳамиятига эга олий қарорлар қабул қилувчи орган бўлгани учун ҳам Конституцияда (77-модда) унинг ҳар иккала палатаси — Қонунчилик палатасига депутат ва Се-

¹ Ўзбекистон Республикасининг «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги (ўзгартиришлар билан) Қонуни // Ўзбекистон Республикасининг сайловга оид қонунлар тўплами. — Т.: ТДЮИ, 2004. — Б. 38.

натга аъзо бўлиб сайланиш ҳуқуқини 25 ёшга тўлган фуқароларга берилиши мустаҳкамланди¹.

Ўзбекистон сайлов тизимидаги тенг сайлов ҳуқуқи қуйидагиларни англатади: «ҳар бир фуқаро бир овозга эга. Фуқаролар жинси, ирқий ва миллий мансублиги, тили, динга муносабати, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеи, маълумоти, машғулотининг тури ва хусусиятидан қатъи назар тенг сайлов ҳуқуқига эгадирлар»².

Тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи ҳокимият вакиллик органларига сайлов тўғридан-тўғри ўтказилишини англатади: беистисно барча Кенгашларнинг депутатлари фуқаролар томонидан бевосита сайланадилар³.

«Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги (янги таҳрири) Қонуннинг 5-моддасида сайловларда яширин овоз бериш қоидаси қуйидагича ифодаланган: «Қонунчилик палатаси депутатлари сайловида эркин ва яширин овоз берилади. Овоз берувчиларнинг хоҳиш-иродаси назорат қилинишига йўл қўйилмайди»⁴. Ўзбекистонда қуйи вакиллик органларига сайловлар тўғрисидаги бошқа қонунларда ҳам яширин овоз бериш таъмоийли мустаҳкамланди.

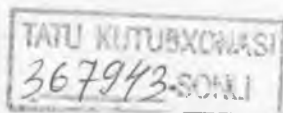
Мустақиллик йилларида маҳаллий вакиллик органларига сайловларга доир ҳуқуқий асослар ҳам такомиллашди. Ўзбекистон Республикасининг «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Қонунининг (1994 й. 5 май) 1-моддасида Ўзбекистонда маҳаллий вакиллик органларига сайлов ўтказишнинг асосий таъмоийллари демократик қадриятлар талаблари даражасида

¹ Қ а р а н г : Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2003. — Б. 15.

² Қ а р а н г : Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги (янги таҳрири) Қонуни // Ўзбекистон Республикасининг сайловга оид қонунлар тўплами. — Т.: ТДЮИ, 2004. — Б. 6.

³ Қ а р а н г : Ўша жойда. — Б. 6.

⁴ Қ а р а н г : Ўша жойда. — Б. 6.

белгилаб қўйилди: «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов ҳудудий бир мандатли сайлов округлари бўйича кўппартиявийлик асосида беш йил муддатга ўтказилади. Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашлари депутатлари умумий, тенг ва тўғридан-тўғри сайлов ҳуқуқи асосида яширин овоз бериш йўли билан сайланадилар»¹.

Ўзбекистон парламентида демократик тамойиллар асосидаги сайловлар илк бор 1994 йил 25 декабрда ўтказилди. Мустақиллик даврида Олий Мажлисга ўтказилган биринчи сайлов мамлакатда тобора тараққий топаётган демократик жараёнларнинг амалдаги ифодаси бўлди. Кўппартиявийлик ва муқобиллик асосида ўтган сайловларда фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳар жиҳатдан қадрланди.

1999 йил 5 декабрда бўлиб ўтган демократик қадриятлар асосидаги сайловга тайёргарлик кўришга доир ташкилий-оммавий ишлар натижасида мамлакатда 250 та ҳудудий сайлов округлари тузилди, 7723 та сайлов участкаси ташкил этилди. Округ ва участка сайлов комиссиялари таркибида 100 мингдан зиёд масъул фаоллар фаолият кўрсатдилар. Сайлов ҳуқуқига эга бўлган 12,5 миллиондан ортиқ фуқароларнинг рўйхати тузилди. Олий Мажлис депутатлигига 1200 ортиқ номзодлар кўрсатилиб, ҳар бир ўрин учун ўртача 5—7 тадан номзодлар ўзаро рақобатлашдилар. Сайлов кампанияси жараёнларида 250 та Олий Мажлис депутатлари сайланди.

Шунингдек, 1999 йил 5 декабрда бўлиб ўтган халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайловлар ҳам демократик тамойиллар асосида ўтказилди. Бу сайловларда 5 та сиёсий партия, ҳокимият вакиллик органлари, сайловчилар ташаббускор гуруҳларидан депутатликка номзодлар кўрсатишнинг қонуний асослари ўрнатилиб, унда

¹ Қ а р а н г : Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги (янги таҳрири) Қонуни // Ўзбекистон Республикасининг сайловга оид қонунлар тўплами. — Т.: ТДЮИ, 2004. — Б. 38.

турли хил ижтимоий қатлам ва гуруҳлар ўз вакилларини депутат бўлиб сайланишлари учун курашдилар.

1999 йил 5 ва 19 декабрда ўтказилган икки тур бўйича овоз бериш натижаларига кўра, халқ депутатлари вилоят Кенгашларига — 661, туман Кенгашларига — 4564, шаҳар Кенгашларига — 831 депутат сайланди. Маҳаллий вакиллик органларига сайланган депутатлардан 61 нафари — «Адолат» социал-демократик партияси, 85 нафари — «Ватан тараққиёти» партияси, 20 нафари — «Миллий тикланиш» демократик партияси, 509 нафари — «Фидокорлар» миллий демократик партияси, 1997 нафари эса Ўзбекистон Халқ демократик партияси вакилларидан иборат бўлди. 360 нафар депутат — вакиллик органлари, 2943 нафари — фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, 81 нафари — сайловчиларнинг ташаббускор гуруҳлари вакилларини ташкил этди.

2000 йил 9 январда ва 2007 йил 23 декабрда мамлакатимизда ўтказилган Президентлик сайлови ҳам демократик тамойиллар — кўппартиявийлик ва муқобиллик асосида ўтказилди. Номзодларнинг сайлов олди ташвиқотлари ошкоралик ва тенг ҳуқуқлилиқ асосида олиб борилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловининг юксак даражада ўтиши учун барча зарур шарт-шароитлар яратилди. Мамлакатдаги сиёсий партиялар ва сайловчилар ташаббус гуруҳлари томонидан Президентликка номзодларни кўрсатилиши, сайлов олди кампаниясида номзодлар ўртасидаги баҳс-мунозаралар, сайловларни амалга ошириш жараёнлари демократик принциплар асосида рўй берди, бу жараёнлар халқаро экспертлар томонидан эътироф этилди.

Ўзбекистонда сайлов қонунчилигининг ривожланишига уйғун равишда фуқароларнинг сиёсий ва ҳуқуқий маданияти ҳам юксалиб борди. Айниқса, мустақиллик йилларида фуқароларнинг сайловлардаги иштирокининг фаоллиги, уларнинг сайловларга нисбатан муносабатларининг ўзгариб бориши, халқнинг демократик қадриятларни ўз турмуш тарзига сингдириб бораётганлиги аниқ сезилди.

2004 йил 26 декабрда Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ва маҳаллий вакиллик органларига сайловлар бўлиб ўтди. Сайловлар жараёнлари Конституция ва қонунлар талаблари даражасида ўтказилди. Мазкур Қонунга киритилган янгиликлар — сиёсий партиялар депутатликка номзодлари рўйхатида хотин-қизларнинг камида 30 фоиз бўлишини шарт этиб қўйилиши, шунингдек, сиёсий партиялар фаолиятини молиялаштиришга доир махсус қонуннинг қабул қилиниши сайловларнинг демократик мазмунини бойитди. Сайловда Парламент Қонунчилик палатасидаги 120 та депутатлик ўринларига 489 номзод кўрсатилди. Жумладан, сиёсий партиялардан — 435 номзод ва сайловчиларнинг ташаббускор гуруҳларидан — 54 номзод сайловларда депутатлик ўринлари учун курашдилар. Сайловда 12 197 159 (барча сайловчиларнинг 85,1 фоизи) сайловчилар қатнашди. Ўтказилган сайловлар натижасида Ўзбекистон Либерал-демократик партияси Қонунчилик палатасидаги 41 ўринни (34,2%) эгаллади. Ўзбекистон Халқ демократик партиясидан 28 та депутат (23,3%) сайланди. Шунингдек, «Фидокорлар» миллий демократик партиясининг 18 та номзоди (15,0%), «Миллий тикланиш» демократик партиясининг 11 та номзоди (9,2%), «Адолат» социал-демократик партиясининг 10 та номзоди (8,3%) Қонунчилик палатаси депутати этиб сайланди¹.

Қонунчилик палатасига 159 та хотин-қизларнинг номзодлари қўйилиб, улар ўзларидаги кучли фаолликни намойиш этдилар. 21 та аёл (17,5%) Қонунчилик палатаси депутатлигига сайланди.

2004 йил 26 декабрдаги, шунингдек, 2005 йил 9 январдаги такрорий сайловларда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси 120 депутатдан иборат таркибда сайланди².

¹ Каранг: Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси. № 1—2 (11—1), 2005. — Б. 92—97, 107—113.

² Мустафоев Б. Ўзбекистон парламенти сайлови яқунлари // Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси. № 1—2 (11—1), 2005. — Б. 30—32.

Ўзбекистон Республикасининг «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Қонунининг 58-моддасига мувофиқ 2005 йил 17—20 январда Олий Мажлис Сенатига вакиллик органлари — Қорақалпоғистон Жўқорғи Кенгеси, вилоят, туман ва шаҳар халқ депутатлари иштирокида яширин овоз бериш йўли билан сайловлар бўлиб ўтди. Бу сайловлар кампаниясида маҳаллий депутатлар орасидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати аъзолари — 84 та сенаторлар сайланди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармониға мувофиқ Олий Мажлис Сенатининг 16 та аъзоси тайинланди.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисиға сайловлар очиқ ва ошкоралик руҳияти остида ўтди. Сайловлар кампанияси жараёнлари 493 та маҳаллий, 107 та хорижий оммавий ахборот воситаларида ёритилди. Шунингдек, сайловлар жараёнларида 40 та мамлакатдан 228 хорижий кузатувчилар иштирок этдилар¹.

Қонунчилик палатаси депутатлигига сиёсий партиялар, сайловчилар ташаббускор гуруҳларидан кўрсатилган номзодларнинг ўз дастурларини ташвиқот қилишлари, сайловчилар билан учрашувлари учун тенг имкониятлар яратилди, уларнинг оммавий ахборот воситаларидан фойдаланишлари учун ҳам тенг ҳуқуқлар берилди.

Марказий сайлов комиссияси, шунингдек, округ ва участка сайлов комиссиялари сайловларнинг ошкоралик ва очиқлик шароитларида ўтказишға муҳим аҳамият бердилар. Интернетнинг халқаро тармоғида Марказий сайлов комиссиясининг махсус веб сайти очилиб, у муттасил равишда янгиланиб борилди. Бу сайтда сайловларға доир янгиликлар ўз вақтида бериб борилди. Натижада журналлар ҳамда сайловларнинг бориши билан қизиққан

¹ *Мустафоев Б.* Ўзбекистон парламенти сайлови яқунлари // Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси. № 1—2 (11—1), 2005. — Б. 33—34.

барча жамоатчилик вакилларининг ахборотлардан фойдаланишлари учун қулай шарт-шароитлар яратилди¹.

Шунингдек, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига 2004 йил 26 декабрдаги, шунингдек 2005 йил 9 январдаги такрорий сайловлар ҳам демократик тамойиллар асосида ўтказилди. Сайловларда 5 та сиёсий партия, ҳокимият вакиллик органлари, сайловчилар ташаббускор гуруҳларидан депутатликка номзодлар кўрсатилиб, унда турли хил партиялар ва ташаббускор гуруҳлар ўз номзодларининг депутат бўлиб сайланишлари учун курашдилар.

Ўтказилган икки тур бўйича овоз бериш натижаларига кўра, халқ депутатлари вилоят Кенгашларига — 661, туман Кенгашларига — 4564, шаҳар Кенгашларига — 831, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгесига ҳаммаси бўлиб 6114 та депутат сайланди. Маҳаллий вакиллик органларига сайланган депутатлардан 172 нафари (2,8%) — «Адолат» социал-демократик партияси, 1909 нафари (31,3%) — Ўзбекистон Либерал-демократик партияси, 137 нафари (2,2%) — «Миллий тикланиш» демократик партияси, 581 нафари (9,5%) — «Фидокорлар» миллий демократик партияси, 2525 нафари (41,4%) — Ўзбекистон Халқ демократик партияси, 736 нафари (11,9%) — ўзини ўзи бошқариш органлари, 54 нафари (0,9%) — сайловчиларнинг ташаббускор гуруҳлари вакилларидан иборат бўлди. Сайланган барча депутатларнинг 923 нафари (15,1%) хотин-қизларнинг вакилларини ташкил этди².

Ўзбекистонда мустақиллик даврида ўтказилган сайловлар натижаларининг таҳлили шуни кўрсатдики, мамлакатда демократик кадриятларни миллий анъаналар билан уйғунлаштириш асосидаги ислохотлар тобора чуқурлашиб

¹ Нурматов Н. Парламент сайловининг очиқлиги ва ошқоралиги // Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси Ахборотномаси. № 1—2 (11—1), 2005. — Б. 38—39.

² Қ а р а н г : Ўзбекистон Республикаси Сенатининг жорий архиви. Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов натижалари тўғрисида маълумотнома. 2005 й. 10 февраль. — Б. 1.

бормоқда. Демократик сайловлар институти давлат органларини шакллантиришнинг муҳим воситаси сифатида фуқаролик жамияти аъзоларининг манфаатлари ва иродасини сиёсий қарорларга айланиш жараёнларини таъминлаб бера олиш даражасига кўтарилди. Улар олий ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларини халқ томонидан назорат қилиниши учун кенг имкониятлар яратди.

Ҳозирги даврда нодавлат нотижорат ташкилотлари кучли фуқаролик жамияти қуришда, фуқаролар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, аҳоли ижтимоий-сиёсий фаоллигини оширишда муҳим омил бўлмоқда. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 34-моддасидаги «Ўзбекистон Республикаси фуқаролари касаба уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар»¹ каби фуқароларнинг жамият институтларида иштирок этишини таъминлаб берадиган ҳуқуқий асосларнинг эътироф этилиши республикада жамият тараққиёти инсоният ҳаётининг бир неча асрлар мобайнидаги тажрибалари ва синовларидан муваффақиятли ўтган эркинлик жамияти — фуқаролик жамияти сари интилаётганлигини англайди.

Ҳозирги даврда Ўзбекистондаги нодавлат нотижорат ташкилотлар ва сиёсий партиялар фаолияти 1991 йил 14 февралда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Жамоат бирлашмалари тўғрисида»ги Қонуни (1997 й. апрелда қўшимча ва ўзгартиришлар киритилган), Ўзбекистон Республикасининг «Касаба уюшмалари, уларнинг ҳуқуқлари ва фаолиятининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуни (1992 й. июль), Ўзбекистон Республикасининг «Сиёсий партиялар тўғрисида»ги Қонуни (1996 й. декабрь), Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида» янги таҳрирдаги Қонуни (1998 й. май), Ўзбекистон Республикасининг «Фуқаролар-

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2003. — Б. 9.

нинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида» янги таҳрирдаги Қонуни (1999 й. апрель), Ўзбекистон Республикасининг «Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида»ги Қонуни (1999 й. апрель) каби қонунлар воситасида мувофиқлашади.

Мамлакатда нодавлат ташкилотлар тизимини янада мустақамлаш, мазкур ташкилотларнинг жамиятдаги барча ижтимоий қатламлар ва гуруҳлар манфаатларини ифода этиш мақсадларида 2003 йил 29 августда Олий Мажлис томонидан Ўзбекистон Республикасининг «Жамоат жамғармалари тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди¹.

Мамлакатда фуқаролик жамиятининг асоси бўлган фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш ва ривожлантириш жараёнларига доир ислохотлар тобора чуқурлашиб бормоқда. Бугунги кунда мамлакатимизда 402 та республика аҳамиятига молик нодавлат жамоат бирлашмалари фаолият олиб бормоқда. Улардан 81 таси халқаро ташкилотлар мақомига эгадир. Нодавлат ташкилотларнинг 48 таси жамғарма, 78 таси жамият, 42 таси федерация, 16 таси касаба уюшмалари, 2 таси ҳаракат, 20 таси марказ, 48 таси ассоциация, 20 таси уюшма, 5 таси қўмита, яна 37 таси бошқа номларда расмий рўйхатдан ўтган. Ҳозирги даврга келиб республика аҳамиятига молик, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятларда давлат рўйхатида олинган 5000 дан ортиқ нодавлат нотижорат ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистонда нодавлат нотижорат ташкилотларини фуқаролик жамияти институти сифатида ривожлантиришда 2005 йилнинг 10 июнида ташкил топган «Ўзбекистон нодавлат нотижорат ташкилотлари миллий Ассоциацияси» муҳим аҳамият касб этди. Мамлакатда мустақил, барқарор, аҳолининг турли қатламлари қўллаб-қувватлай-

¹ Ўзбекистон Республикасининг «Жамоат жамғармалари тўғрисида»ги Қонуни // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, № 9—10 (1329—1330). 2003. — Б. 89—90.

диган фуқаролик жамияти институтларини шакллантиришга, ижтимоий аҳамиятли муаммоларни ҳал этишдаги, фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий ва иш фаоллигини оширишдаги ролини кучайтириш мақсадларида 2005 йил 26 июлда «Ўзбекистон — нодавлат нотижорат ташкилотларини қўллаб-қувватлаш фонди» ташкил топди.

Хулоса қилиб айтганда, мустақиллик йилларида Ўзбекистонда нодавлат нотижорат ташкилотларнинг демократик тамойиллар асосидаги ҳуқуқий асослари шаклланди. Қисқа давр ичида мамлакатда фуқаролик жамияти қуришнинг пойдевори — конституциявий ва ҳуқуқий шарт-шароитлар яратилди. Ислоҳотлар натижасида мамлакатда нодавлат — нотижорат ташкилотлар тизими шаклланди. Мухими, «учинчи сектор» билан давлат ҳамкорлиги натижасида мамлакатда нодавлат нотижорат ташкилотларнинг мустақил фаолият юритиши, давлат ва жамият ишларини бошқариши учун кенг имкониятлар яратилди.

Ўзбекистонда кучли жамиятга ўтиш даврида ўзини ўзи бошқариш органларига, айниқса, маҳалла институтининг ривожига катта аҳамият берилмоқда. Ўзбекистонда маҳалла қадимги даврлардан бошлаб халқнинг ўзини ўзи бошқариш органи сифатида фаолият кўрсатиб келмоқда. Мустақиллик эълон қилиниши билан маҳалла ўзининг қадимий, анъанавий ва ҳуқуқий мақомларига эриша бошлади. Шу билан бирга, давлат ва унинг органлари томонидан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқаришнинг ҳуқуқий мақомини мустаҳкамлаш, маҳалла, қишлоқ, овул ва шаҳарча фуқаролар йиғинларини фуқаролик жамиятининг асосий институтига айлантиришга доир чуқур ислоҳотлар ҳам амалга оширилди. Мустақиллик даврида 10 мингга яқин маҳалла, қишлоқ, овул ва шаҳарча фуқаролар йиғинлари — ўзини ўзи бошқариш органлари ташкил этилиб, шундан 8142 тасини маҳалла фуқаролар йиғинлари ташкил этади.

Мустақиллик даврида Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари ривожланган мамлакатлар тажрибаси ва миллий қадриятлар талаблари даражасида шаклланди. Демократик жамият қуриш тажриба-

лари шуни кўрсатдики, қайси бир жамиятда мансаби, ирқи, жинси ва бошқа ижтимоий даражаси қандай бўлишидан қатъи назар, фуқаролар конституция ва қонунлар билан мустаҳкамлаб қўйилган ўз бурчларини амалда бажарганларидагина ўзлари учун тегишли бўлган эркинликлари ва ҳуқуқларидан фойдалана олишлари мумкин. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Конституциясининг махсус XI-боби «Фуқароларнинг бурчлари» деб номланиб, у 6 та моддадан иборатдир. Хусусан, Конституциянинг бу бобидаги 48-моддаси қуйидагича ифодаланади: «Фуқаролар Конституция ва қонунларга риоя этишга, бошқа кишиларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари, шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилишга мажбурдирлар»¹.

Омбудсман институтининг жорий этилиши, Инсон ҳуқуқлари Миллий маркази фаолиятининг йўлга қўйилиши, мамлакатда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг нафақат ҳуқуқий асослари яратилганлигини, балки бу соҳага доир барча институтларнинг шаклланганлигини ифодалайди.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлашда фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш муҳим ўрин тутди. Ҳозирги даврда Ўзбекистон жамиятида 7 млн. га яқин фуқаролар касаба уюшмалари аъзолари, 1 млн. дан ортиқроқ фуқаролар эса сиёсий партиялар аъзолари сифатида жамоатчилик ишларида иштирок этадилар. Шунингдек, миллионлаб фуқаролар ёшлар, хотин-қизлар, турли жамғармалар, нодавлат нотижорат ташкилотлар фаолиятида иштирок этадилар.

Мустақилликка эришганимиздан буён ўтган тарихан қисқа давр ичида Ўзбекистон дунё ҳамжамиятида ўзининг муносиб ўрнини эгаллади. Ўзбекистоннинг жаҳондаги образ-эътибори юксалиб бораётгани, энг аввало, юртимизда демократик ва бозор иқтисодиёти ислоҳотларини амалга ошириш натижасида қўлга киритилаётган улкан ижобий ўзга-

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. — Т.: Ўзбекистон, 2003. — Б. 10.

ришларда, уларнинг халқаро ҳамжамият томонидан этироф этилишида мужассам бўлмоқда. Бу — давлатимизнинг жаҳон аҳлига яхши маълум бўлган, минтақамизда барқарорлик ва хавфсизликни мустаҳкамлашга қаратилган ташаббусларининг амалий самарасида ўз ифодасини топмоқда. Шу билан бирга бу — мамлакатимизнинг халқаро сиёсат майдонида олиб бораётган ҳар томонлама пухта ишланган, чуқур ўйланган ташқи сиёсатининг натижаси сифатида намоён бўлмоқда.

Ўзбекистон ўз ташқи сиёсатида фақат битта мақсад — Ўзбекистон манфаати ва яна бир бор Ўзбекистон манфаатини кўзлаб иш тутганлигини қайд этиш жоиз. Ўтган давр мобайнида Ўзбекистон ўзининг миллий манфаатларига мос келадиган барча мамлакатлар билан фаол ҳамкорлик қилиб келди. Айна пайтда халқаро ҳаётнинг муайян принциплар масалалари бўйича ёндашувларда тафовут бўлган давлатлар билан ҳам очиқ мулоқот олиб борганлигини қайд этиш мумкин.

Ўзбекистон раҳбарияти халқаро муносабатларни мафкуралаштиришга бўлган ҳар қандай уринишга қатъий қарши туриб келди. Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш, бу минтақани барқарор хавфсизлик ҳудудига айлантириш Ўзбекистон ташқи сиёсатининг муҳим устувор йўналиши этиб белгиланган.

Ўзбекистон интеграция жараёнлари ва бозор ислохотларини ривожлантиришга, Марказий Осиё минтақасида умумий бозорни шакллантиришга алоҳида аҳамият бериб келмоқда. Бу борада халқимиз асрлар давомида шаклланган «Қўшнинг тинч — сен тинч» деган ҳаётий нақлга доимо амал қилиб келмоқда. Шуни таъкидлаш лозимки, Шанхай Ҳамкорлик Ташкилоти, Марказий Осиё Ҳамкорлиги Ташкилоти, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги ва бошқа ташкилотлар билан ҳамкорлигимиз минтақада хавфсизлик, тинчлик ва барқарор ривожланишни таъминлашнинг муҳим шарт ҳисобланади.

Ўзбекистон ташқи сиёсат соҳасидаги вазифаларни ҳал этишда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти доирасидаги ҳам-

корликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратади. Шу билан бирга, жаҳон майдонида халқаро хавфсизлик масаласи билан боғлиқ мутлақо янги тенденция ва вазиятлар, шунингдек, янги таҳдидларнинг пайдо бўлиши, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти тузилмаларини, биринчи навбатда, унинг етакчи органи — Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилиш ва таркибини қайта қўриб чиқишни тезлаштиришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Европа қитъасидаги Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти, Европа Иттифоқи ва НАТО каби муҳим тузилмалар билан юртимизда демократик ва бозор ислохотларини чуқурлаштириш, мамлакатимизда ва умуман минтақада хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш борасида ҳамкорликни мустақкамлашдан манфаатдордир. Халқаро валюта фонди, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Ислом тараққиёт банки ва бошқа йирик, нуфузли халқаро молия ва иқтисодиёт тузилмалари ҳамда ташкилотлари билан ҳамкорлик келгусида ҳам ташқи сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бўлиб қолмоқда. Юртимизда амалга оширилаётган янгиланиш ва иқтисодий ислохотлар жараёнида ушбу ташкилотларнинг роли ва ўрни бениҳоя катта.

Ўзбекистон жаҳондаги йирик, халқаро майдонда етакчи ўрин тутадиган давлатлар — АҚШ, Россия, Япония, Хитой, Германия, Франция ва Европа Иттифоқининг бошқа мамлакатлари билан ҳамкорлик муносабатларини ривожлантириш ва мустақкамлашга алоҳида эътибор беради. Мамлакатимиз Жанубий Корея Республикаси, Бразилия, Ҳиндистон, Жанубий ва Жануби-Шарқий Осиё, Яқин Шарқ ва Араб Шарқининг кўплаб мамлакатлари билан яқин муносабатлар ўрнатган.

Бугунги кунда халқаро терроризм, экстремизм ва радикализмга қарши кураш дунё мамлакатларини бирлаштирадиган асосий омил бўлиб қолмоқда. XXI аср вабоси бўлган ушбу иллатга қарши жаҳон ҳамжамиятининг муросасиз курашини Ўзбекистон тўла қўллаб-қувватламоқда, Марказий Осиё нафақат ядровий, балки ҳар қандай бошқа оммавий

қирғин қуроллари, чунончи, биологик ва кимёвий қуроллардан ҳам холи ҳудудга айланишига, айниқса, халқаро терроризм бундай қуролларга эга бўлишга интилаётган бугунги кунда бу масала янада долзарб аҳамият касб этаётганлигига жаҳон ҳамжамиятининг эътиборини тортиб келмоқда.

2001 йил сентябрь воқеаларидан сўнг АҚШ ва унинг бир қатор иттифоқчи давлатлари томонидан Афғонистонда аксилтеррор компанияси амалга оширилди. Мазкур вазиятга нисбатан Ўзбекистон ўзининг қатъий позициясини баён этди ҳамда Марказий Осиё давлатлари орасида бу ташаббусни биринчилардан бўлиб қўллаб-қувватлаб келмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон Афғонистонни қайта тиклашни жараёнида фаол иштирок этиш билан бирга қўшни Афғонистонга гуманитар ёрдам бериш, мамлакат транспорт инфратузилмасини, жумладан, йўллар, кўприкларни қайта тиклаш ҳақида, таълим ва маъриф соҳасида, қурилиш ва ободончилик борасида ўзаро ҳамкорлик олиб бормоқда.

Ўтган давр мобайнида Ўзбекистонда мамлакатимиз хавфсизлиги ва барқарорлиги, сарҳадларимиз дахлсизлигини ишончли ҳимоя қилиш борасидаги тактик ва стратегик вазифаларни самарали ҳал этишга қодир бўлган, ихчам, тезкор, замонавий қурол-яроғ ва ҳарбий техника билан таъминланган миллий армиямизни барпо этиш бўйича қўлами ва моҳиятига қўра улкан ишлар тизимли равишда ва босқичма-босқич амалга оширилганини алоҳида таъкидлаш керак.

Армияни ислоҳ қилишнинг ҳар томонлама пухта ўйланган дастурига мувофиқ, мамлакатимиз хавфсизлигига қарши қаратилган ташқи ва ички таҳдид ва хатарларни чуқур ўрганиш асосида Қуролли Кучларни қуриш ва бошқаришнинг мутлақо янги тизими шакллантирилди. Ҳарбий округлар, чегара ҳудудларининг тузилиши, ҳарбий операциялар олиб бориладиган энг муҳим йўналишларда жанговар қўшин гуруҳларининг ташкил этилиши, ўз таркибида энг муҳим ҳарбий тузилмаларни бирлаштирган Қуролли Кучлар Бирлашган штабининг шакллантирилиши мамлакатимизда ягона мақсад ва вазифалар негизида узвий боғ-

ланган ишончли мудофаа тизимини яратиш имконини берди.

Шу йиллар мобайнида сержант ва офицер кадрларни профессионал асосда тайёрлаш тизимини такомиллаштириш борасида кўп ишлар қилинди. Бугунги кунда сержантларнинг қарийб учдан икки қисми замонавий ўқув базасига эга бўлган, салоҳияти тобора ортиб бораётган сержантлар тайёрлаш мактабларида таълим олганини қайд этиш лозим. Қуролли Кучларда хизмат қилаётган сержантлар шахсий таркибининг юксак жанговар ва сиёсий тайёргарлигини таъминлаш ҳарбий қисм ва бўлинмаларда соғлом маънавий-ахлоқий муҳитни, ҳарбий тартиб-интизомни сақлашнинг муҳим омилига, армиянинг асосий ўзагига айланди.

Айниқса, армияни қурол-яроғ ва техника билан таъминлаш, қўшинларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оилалари учун ижтимоий-маиший шароитларни яхшилаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди. Масалан, биргина 2008 йилнинг ўзида ҳарбий хизматчиларнинг иш ҳақи ўртача 51 фоизга оширилди. Муддатли ҳарбий хизматни ўтаган ёшлар учун ишга жойлашиш ва олий ўқув юртларига ўқишга кириш бўйича қатор имтиёзлар тизими белгиланди. Ҳозирги кунда мамлакатимиз олий ўқув юртларида армия сафларида мардлик ва жасорат мактабини ўтаган, жанговар ҳамда сиёсий тайёргарликда юксак натижаларга эришган 22 минг нафардан зиёд ёшларимиз таълим олмоқда.

Бир сўз билан айтганда миллий мудофаани барпо этиш соҳасидаги чуқур тизимли ўзгаришлар натижасида армиямизнинг жанговар ва сиёсий тайёргарлик даражаси ва қудрати сезиларли равишда ошди, жамиятимизда, давлатимизда ҳарбий хизматнинг нуфузи, Қуролли Кучларнинг ўрни ва аҳамияти янги босқичга кўтарилди.

Ҳарбий қурилиш соҳасида жаҳондаги энг замонавий тажрибаларни ўзида мужассам этган ва айни вақтда миллий анъаналарни кўз қорачиғидек асраб-авайлаб келаётган армия мамлакат хавфсизлиги, халқнинг тинч меҳнати ва осойишта ҳаётини, демократик ҳуқуқий давлат, фуқаролик

жамияти барпо этиш йўлидан изчил тараққий этишини таъминлашнинг ишончли кафолатига айланди.

II. ИҚТИСОДИЙ СОҲАДАГИ ЮТУҚЛАР

Бизнинг демократик жамият қуришдан қўзлаган мақсадимиз юртимизда яшайдиган барча инсонлар учун миллати, тили ва динидан қатъи назар, муносиб ҳаёт шароити яратиб бериш, ривожланган демократик мамлакатлардаги каби кафолатланган юқори ва янги сифатдаги турмуш даражаси ва эркинликларни таъминлашдан иборатдир. Бундай стратегик мақсадни амалга оширишнинг иқтисодий асоси бўлиб ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти ҳисобланади. Шу боисдан ҳам демократик жамият қуришга қаратилган кенг қамровли туб ислоҳотларнинг муҳим жабҳаларидан бири ижтимоий бозор иқтисодиётини яратишга йўналтирилган иқтисодий ислоҳотлардир. Иқтисодий ислоҳотлар жамиятимизнинг сиёсий, ижтимоий, маънавий ҳамда давлат қурилиши соҳаларидаги туб ислоҳотлар билан узвий боғлиқликда амалга оширилмоқда.

Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишнинг назарий асослари, стратегик мақсадлари, устувор йўналишлари, муаммолари ва уларнинг ҳал этилиш йўллари Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли», «Ўзбекистон келажаги буюк давлат», «Ўзбекистон: бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли», «Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболнинг асосий тамойиллари», «Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида», «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари», «Баркамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори», «Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда», «Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз», «Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакл-

лангиришнинг асосий йўналишлари», «Бизнинг бош мақсадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир» ва бошқа асар ҳамда маърузаларида ишлаб чиқилган.

Юртбошимиз мустақилликка эришган дастлабки йилларда ёзган асар ва қилган нутқларидаёқ бозор иқтисодиётига ўтишдан мақсадни аниқ белгилаб берган. Хусусан, 1992 йил 2 ва 3 июлда XII чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг X сессиясида қилган нутқида Президент Ислом Каримов «Бозор муносабатларига ўтиш — кўр-кўрона мақсад эмас, балки иқтисодни ўнглаш, жамиятни янгилаш йўли. Демократик давлат қурмоқчи эканмиз, энг аввал, ижтимоий адолат принципларига содиқ бўлиб қолишимиз керак. Агар бозор етим-есирларнинг, қариялар ва камбағал-ночор одамларнинг кўз ёши эвазига қуриладиган бўлса, бунақа бозорнинг уйи кўйсин»¹, — деб таъкидлаган эди. Бу билан бозор иқтисодиётига ўтиш даврида ўтмиш маданияти ва қадриятларни тиклаш, етим-есир, қария ва камбағал, кам таъминланган аҳоли қатламларини ҳимоя қилиш, қўллаб-қувватлаш, кишиларни руҳан ва маънавий жиҳатдан юксалтириш каби вазифаларни ўз олдимизга олий мақсад қилиб қўйганлигимизни кўрсатиб берди. Шу боисдан ҳам Юртбошимиз ўша асарида «Бозор иқтисодиёти деб инсон маънавиятини унутиш гуноҳ бўлади. Нуқул пул ва фойда кетидан қувсак-да, аммо одамларимиз руҳан қашшоқ бўлиб қолишса — бундай жамиятнинг ҳеч кимга кераги йўқ»², — деб қайд этган эди. Мустақилликка эришган давлатнинг янги жамият қуриш, унинг иқтисодий асоси бўлган бозор иқтисодиётига ўтиш дастурининг ишлаб чиқилганлигини Юртбошимиз ўшбу нутқида «Бугун СССР йўқ. Унинг ўрнига навқирон миллий давлатлар дунёга келди. Афсуски, ўша пайтда тузилган дастурни икки қўллаб тасдиқлаган айрим биродарларимиз, бугун Каримовнинг

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. — Т. 1. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — Б. 26.

² Ўша ерда. — Б. 26.

аниқ дастури йўқ, деб жар солишдан уялишмаяпти. Менинг жавобим битта: Ўзбекистоннинг ўз дастури бор»¹, — деб жавоб берди. Бу дастурнинг эскиларидан фарқи, биринчидан унда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўлиқ акс этганлигида, иккинчидан, бу дастур хом-хаёл гаплардан эмас, балки жамият тараққиётининг устувор йўналишлари хусусида эканлиги ушбу нутқда асослаб берилган. Бу устувор йўналишлар қуйидагилардан иборат қилиб белгиланди:

1) иқтисодий сиёсатда деҳқончилик, умуман, қишлоқ хўжалиги етакчи тармоқ ҳисобланади;

2) рубль амал қиладиган шароитда истеъмол бозорини ҳимоя этиш, давлат мустақиллигининг асосий белгиси ҳисобланадиган миллий валютага ўтиш;

3) бозор инфраструктурасини шакллантириш, аввало, маиший ва бошқа турдаги хизмат кўрсатиш ҳамда савдо соҳасидан бошланиб, аста-секин банкларни, биржаларни, аудиторлик фирмалари, суғурта компанияларини қамраб олиши;

4) иқтисодни жонлантириш учун корхоналарни хусусийлаштириш ишига жиддий киришиш;

5) иқтисодни тўғри йўлга солишда ишлаб чиқарувчининг истеъмолчига нисбатан зўравонлигини тугатиш учун монополизмга қарши чоралар белгилаш ва эркин рақобат шарт-шароитларини яратиш. Юртбошимиз ушбу нутқда олдимизда турган вазифаларни амалга ошириш учун давлатнинг хўжалик ишларига аралашувини камайтириш лозимлигини таъкидлади. Яъни «Яна такрор айтаман: одамларга, хўжаликларга иқтисодий эркинлик бериш керак. Иқтисодий эркинлик диёримизда тезроқ қарор топсин», — деб бозор муносабатларига ўтишдан кўзланган мақсаднинг моҳиятини очиб берди.

Юртбошимиз ушбу нутқда иқтисодий ислохотларимизнинг бутун дастурида айтиб ўтилган энг асосий устувор

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. — Т. 1. — Т.: Ўзбекистон, 1996. — Б. 19.

вазифалар билан бир қаторда, бир қанча узлуксиз устувор йўналишларни аниқ-равшан кўрсатиб берган. Бу узлуксиз устувор йўналишлар куйидагилардан иборат:

— таълим ва маданиятни ривожлантириш ҳамда ислоҳ қилиш;

— ақлий ва маънавий салоҳиятни мустаҳкамлаш;

— аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш.

И.А. Каримовнинг «Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида» асарида Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишнинг стратегик мақсадлари ва амалга оширишнинг устувор вазифалари ишлаб чиқилган.

Ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларнинг пировард мақсадини белгилаб олиш иқтисодиётни ислоҳ қилиш стратегиясининг бошланғич нуқтаси бўлиб хизмат қилади. Мазкур асарда Ўзбекистонда иқтисодиётни ислоҳ қилиш соҳасидаги куйидаги стратегик мақсадлар моҳияти очиб берилган:

1. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини босқичма-босқич шакллантириш, қудратли ва тинимсиз ривожланиб борадиган, миллий бойликнинг ортишини, кишилар ҳаёти ва фаолияти учун зарур шарт-шароитларни таъминлайдиган иқтисодий тизимни барпо этиш.

2. Куп укладли иқтисодиётни яратиш, инсоннинг мулкдан маҳрум бўлишига барҳам бериш, ташаббускорлик ва удабуронликни бутун чоралар билан ривожлантириш негизи бўлган хусусий мулкнинг давлат томонидан ҳимоя қилинишини таъминлаш.

3. Корхоналар ва фуқароларга кенг иқтисодий эркинликлар бериш, уларнинг ҳужалик фаолиятига давлатнинг бевосита аралашувидан воз кечиш, иқтисодиётни бошқаришнинг маъмурий-буйруқбозлик усулларини бартараф этиш, иқтисодий омиллар ва рағбатлантириш воситаларидан кенг фойдаланиш.

4. Иқтисодиётда моддий, табиий ва меҳнат ресурсларидан самарали фойдаланишни таъминлайдиган чуқур структуравий ўзгаришлар қилиш, рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш, жаҳон иқтисодий тизимига қўшилиб бориш.

5. Кишиларда янгича иқтисодий фикрлашни шакллантириш, уларнинг дунёқарабини ўзгартириш, ҳар бир кишига ўз меҳнатини сарфлаш соҳаси ва шаклларини мустақил белгилаш имконини бериш¹.

Шунингдек, мазкур асарда мамлакатнинг бозор ислохотларини амалга ошириш дастури тўғрисида фикр юритилиб, дастур устувор вазифаларни босқичма-босқич ҳал қилинишига асосланишини алоҳида қайд этиб ўтилади.

Бозор иқтисодиётига ўтишдаги биринчи босқичда икки муҳим вазифани бирданга ҳал этишга тўғри келди:

- маъмурий-буйруқбозлик тизимининг оғир оқибатларини енгиш, тангликка барҳам бериш, иқтисодиётни барқарорлаштириш;

- республиканинг ўзига хос шароитлари ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бозор муносабатларининг негизларини шакллантиришдан иборат.

Ўзбекистонда ушбу вазифаларни ҳал қилишнинг муҳим йўналишларини белгилаб берган асосий устувор йўналишлар қуйидагилардан иборат бўлди:

- ислохотларнинг ҳуқуқий базасини шакллантириш, мустақкамлаш ва ривожлантириш;

- кичик хусусийлаштиришни амалга ошириш ҳисобига кўп укладли иқтисодиёт негизларини яратиш;

- ишлаб чиқаришнинг пасайиб боришига барҳам бериш, молиявий аҳволнинг барқарорлашувини таъминлашдир.

Иқтисодий ислохотларнинг биринчи босқичида муҳим ва устувор йўналишлар сифатида қуйидагилар амалга оширилди:

Молия ва солиқ сиёсати соҳасида:

- қаттиқ молиявий сиёсатни амалга ошириш ва давлат бюджети дефицитини камайтириш;

- бюджет маблағларини даромадларга қараб умумдавлат эҳтиёжлари учунгина бюджетдан маблағ ажратиш;

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. — Т.: Ўзбекистон, 1995. — Б. 18.

- халқ хўжалиги тармоқлари ва корхоналарни ривожлантириш учун инвестиция кредитларидан кенг фойдаланиш;

- солиқ тизимини такомиллаштириш ва солиқларнинг рағбатлантирувчилик ролини ошириш.

Кредит-пул сиёсати соҳасида:

- банк тизимини шакллантириш ва хорижий банкларни жалб қилиш учун шароитлар яратиш;

- барқарор пул муомаласини таъминлаш, кредит ва пул эмиссиясини назорат қилиш;

- миллий пулни муомалага киритиш.

Нарх-наво бўйича ва пул инфляциясига қарши сиёсат соҳасида:

- нарх белгилаш тизимини тартибга солиш ва нарх ролини мустаҳкамлаш;

- нархларни босқичма-босқич эркинлаштириш;

- жуда тор доирадаги биринчи ҳаётий эҳтиёж, озиқ-овқат маҳсулотлари нархларини бошқаришни вақтинча сақлаб қолиш;

- қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг харид нархларини жаҳон даражасига етказиш;

- монополияга қарши чоралар кўриш ва рақобатчиликка шароитлар яратиш.

Иқтисодиёт таркибини ўзгартириш соҳасида:

- ёқилғи-энергетика комплексини жадал сурьатлар билан ривожлантириш ва энергетика мустақиллигига эришиш;

- четдан келтириладиган муҳим маҳсулотларга қарамликни камайтириш чораларини кўриш;

- қишлоқ хўжалик хомашёсининг муҳим турларини қайта ишлаш, тўқимачилик, тикувчилик ва бошқа ишлаб чиқариш корхоналарини ривожлантириш;

- энг муҳим истеъмол молларини ишлаб чиқарадиган тармоқларни жадал ривожлантириш ва ўта камёб товарларни ишлаб чиқарувчи янги корхоналарни ташкил этиш.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида:

- Қишлоқда хўжалик юритишнинг янги шакллари ва етиштирилаётган маҳсулотнинг тула ҳуқуқли хўжайинлар

деб ҳис қилдирадиган иқтисодий муносабатларни шакллантириш;

- ер майдонларини фермер (деҳқон) хўжаликларига бериш, шахсий томорқа ерларини кенгайтириш ва ерни мерос қолдириш ҳуқуқи билан умрбод фойдаланишга бериш;

- экин майдонларининг оқилона структурасини яратиш ва озиқ-овқат экинларини кўпайтириш орқали чуқур силжишларни амалга ошириш;

- қишлоқда қайта ишловчи корхоналарни, касаначилик ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига хизмат кўрсатадиган фирмаларни ривожлантириш;

- қишлоқда ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфраструктурасини фаол шакллантириш.

Ташқи иқтисодий алоқалар соҳасида:

- ташқи сиёсий ва иқтисодий фаолиятнинг ташкилий структурасини шакллантириш, кадрларни тайёрлаш;

- ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш;

- товарларни экспорт ва импорт қилишнинг имтиёзли тартибини жорий қилиш ва нотариф услублар орқали тартибга солинадиган товарлар рўйхатини қисқартириш;

- экспорт ва импорт таркибини такомиллаштириш;

- хорижий инвесторлар учун имтиёзлар тизимини вужудга келтириш ва инвестиция фаолиятини рағбатлантириш;

- хорижий кредитлар ва инвестицияларни биринчи навбатда керакли, устувор тармоқларга жалб қилиш;

- ташқи иқтисодий фаолият инфраструктурасини ривожлантириш.

Иқтисодий ислоҳотлар стратегиясини амалга оширишда ҳамма босқичларда долзарб аҳамиятга эга умумий устуворлик бўлмиш аҳолини ижтимоий ҳимоялаш соҳасидаги чоратадбирлар куйидагилардан ташкил топади:

- ижтимоий адолат қоидаларини мустаҳкамлаш ва аҳолининг муҳтож қатламларини ижтимоий ҳимоялашнинг кучли воситасини яратиш;

- ижтимоий ёрдамни аҳолининг реал даромадлари билан боғлаш асосида унинг таъсирчанлигини ошириш;

- аҳолини ижтимоий ҳимоялашда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, маҳалла қўмиталари ролини ошириш;

- меҳнат бозорини тартибга солиш ва иш билан таъминлаш соҳасида фаол сиёсат юритиш.

Шунингдек, бошқа умумий устуворликлар таълим ва маданиятни ривожлантириш ҳамда ислоҳ қилиш, ақлий ва маънавий салоҳиятни мустақамлашдан иборатдир.

Иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш бозор иқтисодиёти ва муносабатлари амал қилишининг зарур шартидир. Бозор иқтисодиётининг энг муҳим тамойиллари тўлиқ амал қилиши учун ҳам иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш тақозо этилади. Бозор иқтисодиёти бир қатор муҳим сифат белгиларига эга. Улардан энг асосийси — бу товар ишлаб чиқарувчи нимани ишлаб чиқаришни, бунинг учун қандай технологиядан фойдаланишни ва, ниҳоят, кимга сотишни ўзи мустақил равишда белгилаши лозим. Шунингдек, яратилган маҳсулот ёки хизмат турини танлаш, харид қилиш ёхуд хизмат қилиш ёки қилмаслигини харидор ҳам ихтиёрий ва мустақил равишда ўзи белгилайди. Шу боисдан бозорга чиқарилган товарни олди-сотди қилиш сотувчи билан харидорнинг эркин ва ихтиёрий муносабатига асосланади, уни чеклаш ва тақиқлаш ўринсиздир.

Ўзбекистон Республикасида бозор муносабатларига ўтиш шароитида иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш бозор иқтисодий қонунларининг, иқтисодий фаолият ва танлаш эркинликларининг амал қилишлари учун шарт-шароитлар яратиш орқали хўжалик юритувчи субъектлар ва фуқароларга кенг иқтисодий эркинликлар бериш, уларнинг хўжалик фаолиятига давлатнинг аралашувини зарурат даражасида чеклашни англатади. Эркинлаштириш нафақат бозор муносабатлари субъектларининг ҳуқуқ ва ваколатларини кенгайтиришни, шу билан биргаликда, уларнинг ўз фаолияти учун иқтисодий, молиявий, маъмурий масъулиятини оширишни ҳам ифодалайди.

Республикамизда амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар иқтисодиётни давлат тасарруфидан чиқариш ва ху-

сусийлаштириш орқали янада эркинлаштиришга йўналтирилгандир. Ўтиш даврида тартибга солинадиган ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти босқичма-босқич шакллантирилмоқда. Бунинг оқибатида давлатнинг иқтисодиётдаги улуши камайиб, нодавлат секторининг салмоғи ортиб бормоқда. Аммо ҳали ҳам хусусий мулкдорлар ва тадбиркорлик фаолиятининг эркин ривожланиши учун тўсиқлар, давлатнинг иқтисодиётга маъмурий йўл билан аралашувининг қўлами кенгроқдир. Шу боисдан ҳам Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов биринчи чақириқ Олий Мажлиснинг XIV сессиясида қилган «Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда» мавзусидаги маърузасида иқтисодий ҳаётни янада эркинлаштириш вазифасини қўйиши бежиз эмас.

Яқин келажакда иқтисодиёт соҳасини янада эркинлаштиришдан мақсад, Юртбошимиз таъкидлаганидек, «биринчи навбатда давлатнинг бошқарув ролини чегаралаш, хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий эркинликларини ҳамда иқтисодиётнинг барча соҳаларида хусусий мулк миқёсларини кенгайтириш, мулкдорларнинг мавқеи ва ҳуқуқларини мустаҳкамлаш демакдир». Ушбу мақсадни рўёбга чиқариш учун қуйидаги вазифалар қўйилди:

— биринчидан, мулкдорлар синфини шакллантириш масаласини тубдан ҳал этиш. Бунинг учун хусусий мулкчилик етакчи ўринда турадиган кўп укладли иқтисодиётни барпо этиш;

— иккинчидан, ҳақиқий рақобат муҳитини шакллантириш;

— учинчидан, бозор инфратузилмасини ривожлантириш;

— тўртинчидан, ташқи иқтисодий фаолиятни ташкил этиш тизимини тубдан қайта кўриб чиқиш;

— бешинчидан, валюта тизими ва бозорини эркинлаштириш;

— олтинчидан, давлат ва турли текширувчи, назорат қилувчи органлар томонидан корхоналарнинг хўжалик фаолиятига ноўрин аралашинини чеклаш.

Иқтисодий эркинлаштириш мақсадида кичик бизнес, тадбиркорликни ривожлантириш, мулкдорлар синфини шакллантириш, рақобат муҳитини вужудга келтириш, бозор инфратузилмасини ривожлантириш, молия ва банк тизими фаолиятини такомиллаштириш, валюта тизими ҳамда бозорини эркинлаштириш, ташқи иқтисодий фаолиятни ташкил этишнинг бутун тизимини тубдан қайта қуриб чиқиш ва ниҳоят, хорижий сармояларни жалб этиш бўйича рағбатлантиришни кучайтириш чора-тадбирларининг амалга оширилиши оқибатида яқин келажакда иқтисодий ўсишни таъминлайдиган ижтимоий-иқтисодий шароит яратилди¹.

Ўзбекистонда амалга оширилган сиёсат натижасида ислохотларнинг биринчи босқичида 1990 йилга нисбатан иқтисодий пасайиш бошқа МДХ мамлакатларидек оғир кечмади. Ялпи ички маҳсулот 1995 йилда 1990 йилга нисбатан фақат 18,2 фоизга камайди². Макроиқтисодий барқарорлаштириш сиёсатининг асоси сифатида қаттиқ монетар ёндашувни қабул қилган бошқа МДХ мамлакатларида ЯИМ ҳажми 40—60%, шу жумладан, Россияда 48%, Қозоғистон ва Украинада 55 фоизгача, Молдовада 2 баравардан зиёдга пасайиб кетди.

Ялпи ички маҳсулотнинг йиллик ўсиши 1996 йилда 1,7 фоиз, 1997 йилда 5,2 фоиз, 1998 ва 1999 йилларда 4,4 фоиз, 2000 йилда 4,0 фоиз, 2001 ва 2002 йилларда 4,2 фоиз, 2003 йилда 4,4 фоиз, 2004 йилда 7,7 фоиз, 2005 йилда 7,0 фоиз, 2006 йилда 7,3 фоиз, 2007 йилда 9,5 фоизни ташкил этди. Шу йилларда инфляция даражаси ҳам пасайиб борди. Ўртача йиллик инфляция 1996 йилда 64,3 фоизни ташкил этган бўлса, 2000 йилда 28,2 фоиз, 2002 йилда 21,6 фоиз, 2003 йилда 3,8 фоиз, 2004 йилда 3,7 фоизга пасайди, 2005 йилда 7,8 фоиз, 2006 ва 2007 йилларда 6,8 фоизга туғри келди.

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилоқда. — Тошкент: Ўзбекистон, 1999. — Б. 32—36.

² Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Президент И.А. Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, Вазирлар Маҳкамаси ва Президент Девонининг Ўзбекистон мустақиллигининг 16 йиллигига бағишланган кўшма мажлисидаги маърузасида «Шуниси муҳимки, Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ўсиш суръатлари жаҳон бозорида нефть ва газ нархи ошиб бораётган бир шароитда қатор мамлакатларда кузатилаётган ҳолатдан тубдан фарқ қилади. Яъни, бизнинг иқтисодий ривожланишимиз экстенсив ўсиш ва фақат углеводород хомашёсини зўр бериб тўхтовсиз қазиб олиш эвазига бўлаётгани йўқ. Аксинча, биз аниқ мақсадга қаратилган бозор ислоҳотларини, иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, тармоқ ва корхоналарни янгилаш, техник қайта жиҳозлаш, рақобатбардош ва экспортга йўналтирилган янги ишлаб чиқариш корхоналарини ташкил этиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобидан иқтисодий тараққиётга эришмоқдамиз»¹, — деб таъкидлади. Юртбошимиз айниқса, иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга оширишнинг ғоят муҳим аҳамият касб этаётганини уқтириб ўтди. Давлатнинг таркибий сиёсатини ўтказиши оқибатида ҳам мустақиллик йилларида ялпи ички маҳсулот таркибида саноатнинг улуши 11 фоиздан 24 фоизга, хизмат кўрсатиш соҳаларининг улуши эса 18 фоиздан 42 фоизга ёки 2 баробардан зиёдга ошди.

Иқтисодиётда молиявий барқарорликни таъминлаш сиёсати ўтказилмоқда. Бунинг натижасида 1998 йилда бюджет камомати ЯИМга нисбатан 2,3 фоиздан 2004 йилда 1 фоизгача камайди. 2005 йилда бюджет ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,1%, 2006 йилда эса 0,5%, 2007 йилда 1,1% профицит билан бажарилди. Тулов балансининг барқарорлигига эришилди. Шу билан бирга, фаол экспорт сиёсатининг амалга оширилиши натижасида ташқи савдо айланмасининг ижобий сальдоси 1998 йилда 239,5 млн., 2002 йилда 276,4 млн., 2003 йилда 760,8 млн., 2004 йилда 1 млрд.,

¹ Каримов И.А. Ўзбекистоннинг 16 йиллик мустақил тараққиёт йули. — Т.: Ўзбекистон, 2007. — Б. 37—38.

2005 йилда 1,3 млрд., 2006 йилда 1988,2 млн., 2007 йилда эса 3755,9 млн. АҚШ долларини ташкил этди.

Эндиликда, ташқи савдо таркиби ҳам яхшиланиб бормоқда. Масалан, 1992 йилда экспорт таркибида пахта толасининг улуши 49 фоизни ташкил этган бўлса, 2007 йилда бу кўрсаткич 12,5 фоизгача камайди. Шу билан бирга, экспорт таркибида тайёр маҳсулотлар ва хизматлар улуши 2007 йилда 53 фоиздан ошди. Импорт таркибида машина ва ускуналар улуши 1992 йилдаги 12 фоиздан 2007 йилда 46,6 фоизга етди.

Мамлакатимизда иқтисодий ўсиш суръатига солиқ юкининг босқичма-босқич пасайтирилиб борилиши ижобий таъсир кўрсатди. 1998—2007 йилларда йиғма бюджет даромадлари бўйича ҳисобланган солиқ юки 39,0 фоиздан 31 фоизга, давлат бюджети даромадлари бўйича ЯИМга нисбатан эса 32,2 фоиздан 21,4 фоизга камайди. Юридик шахслардан олинадиган даромад (фойда) солиғи ставкаси 2002 йилдаги 24 фоиздан 2007 йилда 10 фоизга, ягона ижтимоий тулов 40 фоиздан 24 фоизга, кичик корхоналар ва микрофирмалардан олинадиган ягона солиқ тўлови (бюджетдан ташқари жамғармаларга ажратмалар билан бирга) 12,2 фоиздан 10 фоизга пасайтирилди.

Жисмоний шахсларнинг даромад солиғи ставкалари ҳам пасайтириб борилмоқда. Масалан, 2002 йилда энг кам иш ҳақининг 4 бараваригача солиқ ставкаси 13%, 4—8-бараваригача 23%, 8 бараваридан юқорисига 33% солиқ ставкаси белгиланган эди. 2007 йилда эса энг кам иш ҳақининг 5 бараваригача 13%, 5—10 бараварига 18%, 10 бараваридан юқорисига 25% солиқ ставкаси белгиланди.

Президентимиз И.А. Каримов таъкидлаганидек «... биз бугунги кунда бутун дунёда ўзбек модели сифатида тан олинган тараққиёт моделини ишлаб чиқдик. Бу моделнинг асосий тамойиллари — яъни, иқтисоднинг сиёсатдан холи экани, давлатнинг бош ислохотчи бўлиши, қонун устуворлиги, кучли ижтимоий сиёсат, ислохотларни тадрижий асос-

да босқичма-босқич амалга ошириш принциплари барчамизга яхши аён»¹.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни давом эттириш, уларни янги йўналишга ўтказиш дастурлари, чора-тадбирларини ишлаб чиқиш амалга оширилмоқда. Ушбу чуқур таркибий ўзгартириш дастурларини 2005—2010 йилларда муваффақиятли амалга ошириш Ўзбекистон Республикасининг барқарор иқтисодий ўсишини, аҳоли фаровонлигининг кескин ўсишини, жаҳон иқтисодий тизимида ўзига муносиб ўринни эгаллашини таъминлайди.

Ўрта ва узоқ муддатли истиқболда ЯИМда sanoat улушини ошириш, устуворликни хомашё ишлаб чиқаришдан юқори қўшимча қийматли маҳсулот ишлаб чиқаришга ўтказиш, тайёр маҳсулотларнинг ички ва ташқи бозорларда рақобатбардошлик даражасини ошириш, аҳоли яшаш жойларида, аввало қишлоқ жойларда ҳам, асосан кўп меҳнат талаб қилувчи sanoat тармоқларини ривожлантиришга йўналтирилган.

Иқтисодий ўсишни таъминлашнинг муҳим шarti бўлган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик муттасил ривожланиш даврига кирди. Кичик бизнеснинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 1991 йилда атиги 1,5 фоизни ташкил этган бўлса, 2000 йилда 31,5 фоизга, 2008 йил 1 январ ҳолатига кўра 45,7 фоизга етди.

Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган иқтисодий ислохотларнинг устувор йўналишларидан биридир. Сабаби аграр сектор ҳиссасига ялпи ички маҳсулотнинг 24 фоиздан кўпроғининг тўғри келиши, халқ хўжалигида банд бўлганларнинг 37 фоизга яқини ва барча аҳолининг 60 фоизининг қишлоқда яшашидир. Қишлоқ хўжалиги хомашёсини қайта ишлаш билан боғлиқ тармоқларнинг мамлакатимиз иқтисодиётида ўйнаётган муҳим роли, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини

¹ Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. — Т.: Маънавият, 2008.

ташқи бозорларда сотиш ҳисобига мамлакат валюта тушумининг 55 фоизи олинаётганлиги ҳам муҳим омилдир.

Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат бўлди:

Ерга мулкчилик масаласи тубдан ҳал этилди. Ўзбекистон Республикасининг «Ер тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида ер хусусий мулк қилиб сотилиши мумкин эмаслиги, балки уни узоқ муддатли ижара шартлари билан топшириш мумкинлиги белгилаб қўйилди. Ерга муносабат масаласини ҳал этишда деҳқоннинг хўжайинлик ҳиссини қайта тиклаш чоратадбирларини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг барқарор ўсиши фермер хўжалиklarини қўллаб-қувватлашга боғлиқ. Чунки фермер хўжалиги хўжалик юритишнинг янги, илғор шакли сифатида хўжаликни мустақил бошқариш ва унинг фаолияти учун тўлиқ иқтисодий жавобгарликка эга.

Фермер хўжалиklarини ташкил этиш ва ривожлантириш учун 1991 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Деҳқон (фермер) хўжалиklarини янада мустақкамлаш ва республикада ишбилармонлик фаолиятини давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги Фармони, 1991 йил 30 декабрида эса Вазирлар Маҳкамасининг «Республикада деҳқон (фермер) хўжалиklarини янада ривожлантириш ва мустақкамлаш чоралари ҳақида»ги қарори қабул қилинди. Ушбу қарорга биноан республикада фермер хўжалиklarини ташкил этиш учун 200,0 минг гектар махсус ер фонди ажратилди.

1998 йилда Ўзбекистон Республикасининг «Фермер хўжалиklари тўғрисида»ги Қонуни қабул қилингандан сўнг фермер хўжалиklари мустақил товар хўжалиги сифатида ишлай бошлайди.

Фермер хўжалиklarини янада ривожлантириш учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 27 октябрда «Фермер хўжалиklarини 2004—2006 йилларда ривожлантириш концепцияси тўғрисида»ги Фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 30 октябрдаги «2004—2006

йилларда фермер хўжалиklarини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори қабул қилинди. Ушбу йўналиш фермер хўжалиklarини ривожлантириш учун ер-сув муносабатлари ва молия-кредит механизмини такомиллаштириш, фермер хўжалиklarининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва сервис ҳамда ҳуқуқий хизматлар соҳасини ривожлантириш, шунингдек, маҳсулот тайёрлаш, қайта ишлаш ва сотиш тизимини ҳамда меҳнат муносабатлари ва кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирларини кўзда тутади. Фермер хўжалиklarини қўллаб-қувватлаш чора-тадбирларининг амалга оширилиши натижасида уларнинг сони ошиб бормоқда. Хусусан, 2002 йилда 3822 та фермер хўжалиklари ташкил топган бўлса, 2007 йилда 27,9 мингдан ортиқ фермер хўжалиklари ташкил этилиб, уларнинг умумий сони 217,1 мингдан ошиб кетди. Фермер хўжалиklarининг қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги улуши 2003 йилдаги 14,9 фоиздан 2007 йилда 34,7 фоизга ўсди. Пахта хомашёси ишлаб чиқаришда уларнинг улуши 2000 йилда 18,3 фоизга, 2003 йилда 36,9 фоизга, 2007 йилда 98,4 фоизга етди. Бошоқли дон ишлаб чиқаришда фермер хўжалиklarининг улуши 2000 йилдаги 14,5 фоиздан 2007 йилда 79,8 фоизга ўсди. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни рағбатлантириш, хизмат кўрсатиш соҳаси ҳамда касаначиликни ривожлантириш натижасида 2007 йилда 628,9 мингдан зиёд янги иш ўринлари ташкил этилди.

Республикамызда изчил амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар кичик бизнес соҳасига ҳам тааллуқлидир. Ўзбекистон ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига илгарилаб боришининг асосларидан бири — кичик бизнес корхоналари тимсолидаги хусусий сектордир. Бинобарин, Президентимиз кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожига урғу бериб, кичик ва ўрта бизнес яхши йўлга қўйилса, аҳолини, айниқса, қишлоқ хўжалигидан бўшаган ишчи кучларини иш билан таъминлаш, маҳаллий хомашё, деҳқончилик ва қурилиш ресурсларини қайта ишлашни такомиллаштириш, ички истеъмол бозорини халқ истеъмол

моллари ҳамда хизматлар билан таъминлаш каби долзарб муаммоларни бартараф этиш мумкин. Энг муҳими, кичик ва ўрта бизнес воситасида реал мулкдорлар табақасини шакллантириш мумкин бўлади. Шундай қилайликки, иқтисодийтимиз тизимида кичик ва ўрта бизнес етакчи кучга айлансин¹, деб таъкидлайди.

Бугунги кунда республикада кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш ҳамда уларнинг сонини ва ялпи ички маҳсулотдаги улушини ўстириб бориш масаласи асосий вазифа бўлиб ҳисобланади. Бунда, дастлаб, ушбу соҳани ривожлантириш йўналишларини белгилаш муҳим аҳамиятга эга.

Кичик бизнеснинг республикада иқтисодийтидаги айрим жиҳатларини рақамларда кўриб чиқайлик. Агар 1999 йил 1 январь ҳолатига кичик бизнес вакиллари сони ҳаммаси бўлиб 51,8 мингтани ташкил этган бўлса, ўтган 9 йил давомида, яъни 1999—2008 йиллар давомида уларнинг сони қарийб 384,5 минггага ёки 8,4 мартага кўпайиб, 2008 йил 1 октябрь ҳолатига 436,3 минггага етган. Бу соҳада меҳнат қилаётганлар сони 2008 йилнинг 1 октябрига келиб иқтисодийтидаги барча бандларнинг 76 фоизини таъминлади. Шу жумладан, фақат 2008 йилнинг ўзида тадбиркорликни ривожлантириш ҳисобига қарийб 661 000 янги ишчи ўринлари яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримов Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 16 йиллигига бағишланган тантанали йиғилишда сўзлаган нутқида 2009 йилни «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» деб эълон қилди. Шу йиғилишда жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг келиб чиқиш сабаблари ва мамлакатимиз иқтисодийтига таъсири ҳақида биринчи бор тўхталиб ўтди. Президентимизнинг «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» асарида асосий чора-тадбирлар, жумла-

¹ Каримов И.А. Биз келажакимизни ўз кўлимиз билан қура- миз. Т. 7. — Т.: Ўзбекистон, 1999.

дан мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида амалга оширилиши лозим бўлган масалалар белгилаб берилди. Алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлган навбатдаги энг муҳим устувор вази-фа — қишлоқ аҳоли турмуш даражасини юксалтиришга, қишлоқларимиз қиёфасини ўзгартиришга қаратилган узоқ муддатли ва бир-бири билан чамбарчас боғлиқ кенг кўламли чора-тадбирларни амалга ошириш, ижтимоий соҳа ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришни жадаллаштириш, мулкдорнинг, тадбиркорлик ва кичик бизнеснинг мақоми, ўрни ва аҳамиятини тубдан қайта кўриб чиқиш, фермер хўжаликлари ривожини ҳар томонлама кўллаб-қувватлашдан иборатдир, деб алоҳида таъкидланди¹.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 11 декабрдаги ПФ-4023-сон фармойиши доирасида 2009 йил — «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» Давлат дастурини амалга оширишнинг ташкилий чоралари ишлаб чиқилди. Мазкур йўналишлар бўйича чора-тадбирларни изчил ва тизимли амалга ошириш мақсадида «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» Давлат дастури ишлаб чиқилди ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 26 январдаги ПҚ-1046 сонли Қарори асосида кучга киритилди. Дастурда ўтказиладиган чора-тадбирлар, бажарилиш муддатлари, харажатлар ва уларни молиялаштириш манбалари, чора-тадбирларни амалга ошириш шакллари, механизмлари ва кутиладиган натижалар тўлиқ ўз ифодасини топган. Дастур асосий йўналишлари 9 та бўлим, 105 та бандда ўз ифодасини топган. Ушбу давлат дастурида мамлакат қишлоқ хўжалигининг муҳим ривожланиш йўналишлари, конкрет параметрлари ва молиявий манбалари аниқ белгилаб қўйилган. Таъкидлаб ўтиш лозимки, бу устувор йўналиш ва уни амалга ошириш дастури нафақат

¹ Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. — Т.: Ўзбекистон, 2009.

2009 йил, балки ўрта муддатли истиқбол учун белгилаб олинган¹.

Қишлоқларимиз қиёфасини, қишлоқда ҳаёт сифатини, ишлаб чиқариш муносабатларининг мазмун-моҳиятини ўзгартиришга, агросаноат мажмуида олиб борилаётган ислохотларни чуқурлаштиришга, охир-оқибатда қишлоқ аҳолисининг ижтимоий-сиёсий ва маданий савиясини, унинг онги ва фуқаролик масъулиятини оширишга қаратилган, биз учун ўта долзарб аҳамиятга эга бўлган ушбу давлат дастурини бажарар эканмиз, 2009 йилдаги бош вазифа уни амалга ошириш бўйича истиқболдаги барча ишларни мустақкам ташкилий асосга қўйишдан иборатдир.

Маълумки, йирик ривожланган давлатларда узоқ йиллардан буён муттасил давлат бюджети тақчиллиги кузатилгани ва уларнинг салбий ташқи савдо балансига эга эканлиги, давлат ташқи қарзининг миқдори ялпи ички маҳсулотга нисбатан юқори бўлаётгани, ривожланган мамлакатларда қайта молиялаш ставкасининг паст даражада ушлаб турилиши оқибатида жаҳон капитал бозорида арзон кредитларнинг вужудга келиши, ипотека кредитлари бериш талабларининг асоссиз равишда бушаштириб юборилганлиги, молиявий институтларнинг ўз маблағлари ва қарз мажбуриятлари ўртасидаги нисбатнинг кескин бузилиши, жаҳон иқтисодиётида реал ва молиявий сектор ўртасидаги нисбатнинг кескин ўзгариши жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози келиб чиқишига сабаб бўлди.

Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг миқёси, қўлами ва оқибатлари, авваламбор, муайян мамлакатнинг молия-валюта тизими қай даражада ривожланганлиги, миллий кредит институтларининг капиталлашуви ва ликвидлиги (тулов имконига) ҳамда уларнинг чет эл ва корпоратив банк тузилмаларига нечоғлиқ қарам эканлигига, мамлакатнинг олтин-валюта захирасининг ҳажми, хорижий кредитларни қайтариш қобилияти, мамлакат иқтисодиёти-

¹ Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. — Т.: Ўзбекистон, 2009.

нинг барқарорлиги, диверсификация ва рақобатбардошлик даражаси каби омилларга боғлиқдир. Бундай омиллар турли мамлакатларда турлича таъсир кўрсатиши ва инқирозга қарши чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқишда булар эътиборга олинishi зарур. Айни пайтда инқироздан имкон қадар тез чиқиш, унинг оқибатларини енгиллаштириш жаҳон ҳамжамияти томонидан қабул қилинаётган чора-тадбирларнинг самарадорлигига, уларнинг ўзаро уйғунлигига боғлиқдир.

2008 йилда бошланган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози дунёдаги барча давлатларга ўз таъсирини кўрсатмоқда ва оқибати салбий тус олмақда. Мамлакатимизда унинг таъсирини бартараф этиш мақсадида Юртбошимиз томонидан 2008 йилнинг 28 ноябрида «Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-қувватлаш, барқарор ишлашини таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4058-сонли Фармони қабул қилинди. Ушбу Фармонга мувофиқ жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий оқибатларини республика иқтисодиёти реал сектори корхоналарига таъсирини камайтириш, уларнинг барқарор ва мутаносиб равишда ўсишини таъминлаш, корхоналарни техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, модернизация жараёнларини янада чуқурлаштириш, уларнинг экспорт салоҳиятини ошириш ва барқарор ишлашини таъминлаш борасида бир қатор вазифалар белгилаб берилди.

Ўзбекистонда жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳисобга олинган ҳолда, 2008 йилнинг ноябридаёқ Инқирозга қарши чоралар дастурини амалга ошириш бошланди. Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлашни янада жадаллаштириш, экспортга маҳсулот чиқарадиган корхоналарнинг ташқи бозорларда рақобатбардошлигини қўллаб-қувватлаш, қатъий тежамкорлик тизимини жорий этиш, ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархини пасайтириш, электроэнергетика тизимини модернизация қилиш, ишлаб чиқаришда энергия истеъмолини камайтириш, ички бозорда талабни рағбат-

лантириш ушбу дастурнинг асосий йўналишлари ҳисобланади.

Ҳукуматимиз томонидан жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг таъсирини бартараф этиш бўйича 2009—2012 йилларга мўлжалланган Инқирозга қарши чоралар дастури қабул қилинди ва бу 2009 йилни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифаси қилиб белгиланди. Мамлакатимиз раҳбари таъкидлаганидек, макроиқтисодий барқарорлик, ишлаб чиқаришнинг изчил ва мутаносиб ўсиш суръатларини таъминлаш, жалб этилаётган инвестицияларни кўпайтириш ҳисобидан таркибий ўзгаришларни қатъий давом эттириш, иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация қилиш ва янгилаш — биз учун бош вазифа бўлиб қолади. Ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш бўйича муҳим вазифаларни бажариш иқтисодий сиёсатимизнинг ҳал қилувчи йўналиши сифатида катта ўрин эгаллайди. Барчамиз бу ўтқир ҳақиқатни яхши англаб олмоқдамиз. Жаҳон бозорига рақобат тобора кескинлашиб бораётган ҳозирги шароитда мавжуд корхоналарни реконструкция қилмасдан, замонавий, илғор ва юксак технологик ускуналар билан жиҳозланган корхоналар ташкил этмасдан туриб, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни мунтазам янгиламасдан туриб иқтисодиётимиз келажагини, бинобарин, аҳоли фаровонлигини юксалтиришни таъминлаш мумкин эмас.

Давлатимиз раҳбарининг 2009 йилда чоп этилган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг салбий оқибатларини олдини олиш ва республикамиз иқтисодиётига таъсирини камайтиришнинг асосий йўналишларини белгилаб берувчи «Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари» номли асари бугун бугун дунёда катта қизиқишга сабаб бўлди. Ушбу рисолада жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг келиб чиқиш сабаблари, оқибатлари, унинг Ўзбекистон иқтисодиётига таъсири ва ушбу салбий таъсирни мамлакатимиз шароитида бартараф этишнинг йўллари ва чоралари аниқ белгилаб берилган.

III. ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ ЎЗГАРИШЛАРИ

Ўзбекистон мустақил тараққиёт ва истиқлол йўлида, янги жамият, эркин ва фаровон ҳаёт қуриш йўлида қанча кўп тажрибага эга бўлаётган экан, илгари учрамаган оғир, ўта мураккаб синов ва ҳаёт тўфонларини енгиб, янги марраларни қўлга киритиб эзгу орзу-ниятлар сари қадам қўяётган экан, ҳеч шубҳасиз ўзбек халқи учун муқаддас ва азиз бўлмиш Ўзбекистон заминида яшаётган ва меҳнат қилаётган инсонлар учун муҳим бир ҳақиқат тобора аниқ ва равшан бўлиб бормоқда. Бу Ўзбекистоннинг ер юзида бақувват асосларга эга бўлган забардаст давлат бўла олишига мустаҳкам ишончдир. Мамлакатимизнинг узоқ ва давомли манфаатлари тақозо этган ҳолатлардан ва кескин вазиятлардан чиқиш, улар туғдирадиган муаммоларни ҳал этиш зарур бўлганда иқтисодиётда давлат томонидан бошқарув усуллари қўлланди ва бундай ёндашув охир-оқибатда ўзини тўла оқлади. Республикамиз танлаган тараққиёт модели бўйича амалга оширилаётган пухта ўйланган сиёсат бугунги кунда ўз самарасини бермоқда. Мамлакатимиз тараққиёти учун XXI асрдан бошлаб ижтимоий-маданий соҳада амалга оширилган ишлар тараққиёт учун қанчалар катта меҳнат ва куч сарфланаётгани, диққат ва эътибор қаратилаётганидан далолат беради.

2000 йил маълумки «Соғлом авлод йили» деб эълон қилинди. Бундан кўзланган асосий мақсад барчамизнинг таянчимиз ва суянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллатимиз, халқимиз тақдири ва келажагига дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди. Ана шу эзгу мақсадларга эришиш, бу соҳадаги ишларни қатъий режа асосида амалга ошириш учун махсус Давлат дастури қабул қилинган эди.

Айниқса, дастурда белгиланган биринчи йўналиш — соғлом оилани шакллантириш ва оилада юксак маънавий-ахлоқий муҳитни қарор топтириш учун зарур шарт-шароит

яратиш юзасидан қилинган ишларни алоҳида таъкидлаш даркор. Шу муносабат билан «Оналик мактаби», «Тиббий ишлар асоси», «Балоғат даври» каби бир қанча дастурлар ҳаётга жорий этилди. Шунингдек, «Оила кодекси»га биноан никоҳ қуришдан олдин ёшларни тиббий кўрикдан ўтказиш, ёш оилалар учун дастлабки, беш йил мобайнида диспансер назоратини ташкил этиш ишлари йўлга қўйилиб, бунга 170 миллион сўмдан зиёд маблағ сарфланди.

Ҳар бир шаҳар ва тумандаги никоҳни қайд этиш бўлимлари қошида ёшларга оила, унинг муқаддаслиги, масъулияти, фарзанд тарбияси каби ўта муҳим масалалар туғрисида зарур маълумот ва сабоқ берадиган «Оила дорилфунунлари» очилгани, ўша даврда қисқа вақт ичида уларда 20 мингдан зиёд йигит-қиз қатнашгани эътиборга молик. Жумладан, «Соғлом авлод учун» халқаро хайрия жамғармаси томонидан алоҳида эътибор талаб қиладиган ҳудудларда қарийб 20 минг оила, 30 мингдан зиёд турмуш қураётган йигит-қиз тиббий патронаждан ўтказилди ва уларга ҳомийлик тиббий ёрдами кўрсатилди. 5 миллиондан зиёд фарзанд кўриш ёшидаги аёллар, 6 ёшгача бўлган болаларнинг қарийб 98 фоизи ҳар томонлама тиббий кўрикдан ўтказилиб, даволанишга муҳтож бўлганлари диспансер назоратига олинди ва уларни соғломлаштириш ишлари давомли анъанага айлантирилди. Ушбу жамғарма орқали 6 миллион АҚШ доллари миқдоридagi мурувват ёрдамнинг туғруқхоналар ва болалар тиббий муассасаларини энг замонавий асбоб-ускуналар, дори-дармонлар билан узлуксиз таъминлашга қаратилгани ҳам соғлом зурриётни дунёга келтириш борасидаги муҳим қадам бўлди. Шу билан бирга, Республика гинекология-акушерлик илмий-тадқиқот институтининг Жиззах, Нукус, Қарши ва Наманган шаҳар бўлимлари ташкил этилди. Шунингдек, Тошкент, Андижон, Нукус, Самарқанд, Фарғона, Бухоро, Термиз каби қатор шаҳарларда энг замонавий асбоб-ускуналар билан таъминланган «Она ва бола скрининги» тиббий марказлари ишлай бошлади. Бу дастурни беш йил давомида амалга ошириш мўлжалланган бўлса-да, фақат шу йилнинг ўзидаёқ унга 440

минг АҚШ доллари сарфланди. Соғлом авлод дастурининг бошқа йўналишларида ҳам, шу жумладан болалар саломатлигини мустаҳкамлаш, уларнинг таълим олиши, ҳар томонлама камол топиши, туғма касалликларга дучор бўлган ногиронларга ҳар томонлама ёрдам бериш бўйича ҳам муайян ишлар қилинди. Тошкент шаҳрида лойиҳа қиймати 12 миллион АҚШ долларига тенг бўлган «SOS — Ўзбекистон болалар маҳалласи» бунёд этилди.

Мамлакатимизда ҳар йили илк бор мактаб остонасига қадам қўядиган 600 мингдан зиёд ўғил-қизларимизни дарсликлар ва бошқа ўқув қуроллари билан бепул таъминлаш яхши анъанага айланди. 2000 йилнинг ўзида умумтаълим мактабларининг биринчи синф ўқувчиларини, «Мехрибонлик уйлари», мактаб-интернатлар ва ногирон болалар учун ихтисослаштирилган ўқув масканлари тарбияланувчиларини 11 турдаги дарслик, ўқув анжомлари билан таъминлашга 2 миллиард 508 миллион сўмдан зиёд маблағ сарфланди.

Замонавий лицей ва коллежлар барпо этиш, жисмоний тарбия ва спорт мусобақалари уюштириш каби ишларнинг давом эттирилиши соғлом авлод йили дастурининг таркибий қисми бўлиб қолди.

Соғлом авлод дастурида белгиланган тадбирларни амалга ошириш натижасида, кенг жамоатчилик онгида, халқимиз дунёқарашида соғлом авлод масаласига бўлган муносабат тубдан ўзгарди.

«Оналар ва болалар» йили деб эълон қилинган 2001 йил «Соғлом авлод йили»нинг мантиқий давоми бўлди. Бу соҳада амалга оширилган ишларнинг ижобий таъсири юртдошларимиз тақдирида, ҳар бир оила, ҳар бир хонадон ҳаётида сезилиши мазкур йил бўйича тузилган дастурнинг диққат марказида турди.

Ушбу дастурни амалга ошириш жараёнида юртимиздаги аёлларнинг 90 фоизи тиббий профилактик кўрикдан, 580 мингдан ортиқ аёлларимиз «Она ва бола скрининги» марказида профилактик кўрикдан ўтказилиши, ҳомиладор аёллар ва ҳомилани турли касалликлардан муҳофаза қилиш,

уларни йод танқислиги ва камқонликка қарши дори-дармон билан бепул таъминлаш, тўрт ёшгача бўлган болаларни сариқ касалига ва полиомиелитга қарши эмлаш бўйича амалга оширилган тадбирлар ҳам катта ижобий самара берди. Мураккаб экологик шароитда яшаётган 4 минг 500 нафар хотин-қизлар ва 20 мингдан ортиқ болалар Тошкент, Самарқанд вилоятлари ва Фарғона водийсининг соғломлаштириш оромгоҳларида ҳордиқ чиқариб, малакали тиббий ёрдам олди. Бу мақсадлар учун жами 560 миллион сўм маблағ сарфланди. Тошкент педиатрия-тиббий институтда Республика перинатал марказини қуриш ва уни замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш ниҳоясига етказилди. «Она ва бола» дастурига биноан, биринчи марта мамлакатимизнинг ҳамма туманларида қизлар гинекологияси хизматлари ташкил этилди. Шунингдек, кичик ёшли ва балоғат ёшидаги қизларнинг саломатлиги бўйича Республика ўқув-услубий маркази иш бошлади. Оналар ва болаларга мўлжалланган даволаш-соғломлаштириш муассасалари тизими анча кенгайиб, уларнинг моддий базаси мустаҳкамланди. Буни, аввало, янгитдан қурилган, энг замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланган тиббий иншоотлари мисолида кўрамыз. Масалан, Гулистон, Қува ва Наманган шаҳарларида барпо этилган реабилитация ва соғломлаштириш марказлари, Нурота туманидаги туғруқхона мажмуи, Бешариқ туманидаги «Она ва бола» санаторийси ҳамда бошқа кўпгина объектлар шулар жумласидандир.

Дастурда белгиланган болаларни жисмоний тарбия ва спорт ёрдамида чиниқтириш тадбири йўналишида шу йил мамлакатимизда биринчи марта академик лицей ва касбхунар коллежлари ўқувчиларининг «Баркамол авлод» уйинлари ташкил этилди. Мактаб ёшидаги болалар ўртасида эса «Умид ниҳоллари» спорт мусобақалари ўтказиш йўлга қўйилди.

Табиийки, бундай дастурларни ҳаётга татбиқ этиш учун катта куч-гайрат, катта маблағ ва моддий имкониятлар керак бўлади. Буни биргина «Она ва бола» дастурида 2001 йил учун белгиланган вазифаларни бажаришга 86 миллиард сўм

ва 20 миллион АҚШ доллари миқдоридagi маблағ зарур бўлганидан ҳам билиш мумкин. Дастур ижросини таъминлаш учун керакли молиявий манбаларни қидириб топишга, республика ва маҳаллий бюджетлар, жамоат ташкилотлари, турли жамғармалар, халқаро ташкилотларнинг имкониятларини сафарбар қилишга эришилди. Бу ишга барча вазирлик ва идоралар, маҳаллий ҳокимият ва бошқарув органлари билан бир қаторда «Соғлом авлод учун», «Маҳалла», «Ибн Сино», Болалар, «Экосан», Меҳр-шафқат ва саломатлик жамғармалари, «Маънавият ва маърифат», «Оила» марказлари, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати, кўплаб жамоат ташкилотлари ҳамда ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО сингари нуфузли халқаро ташкилотлар жалб этилди.

«Қарияларни қадрлаш йили», деб эълон қилинган 2002 йилда тузилган дастур бўйича амалга оширилган ишлар нафақат ота-оналаримиз, балки бутун жамиятимиз ҳаётида катта из қолдирди. Қарияларимизни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш мақсадида биргина Пенсия жамғармаси томонидан 39 миллиард 600 миллион сўм маблағ ажратилди. Қарияларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, уларга тиббий, санаторий-курорт, коммунал-маиший ва транспорт хизматлари кўрсатишни яхшилаш бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилганини ҳам эслаш жоиз. Шу ўринда икки миллионга яқин қария диспансер назорати ва тиббий кўрикдан ўтказилгани, 30 мингдан зиёд отахон ва онахонларимиз санаторияларда ва тиббиёт масканларида бепул даволанганини ҳам таъкидлаш ўринли. Шу йил Қорақалпоғистон Республикасида «Тахиятош» санаторий-профилакторийси, Наманган вилоятида уруш ва меҳнат фахрийларига мўлжалланган «Косонсой» сихатгоҳи, Сирдарё вилоятининг Янгиер шаҳрида «Саховат уйи» барпо этилганини айтиш ўринлидир. Жорий йилнинг ўтган даври мобайнида ногирон ва қаровчисиз кексаларга 1 миллиард 340 миллион сўмлик моддий ёрдам кўрсатилгани, бу эса режадагидан уч баробар кўп экани ҳам албатта амалга оширилган ишлар салмоғидан далолат беради. Бундан ташқари, 900 нафар ёлғиз отахон ва онахонларнинг

уйлари давлат ҳисобидан таъмирлаб берилгани, 11 минг 700 нафар ёлғиз кексага давлат дастурида кўзда тутилган имтиёзли ёрдам амалга оширилгани, уларга 3 мингдан зиёд ҳамшира хизмат кўрсатгани, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати фаоллари эса 3 минг 700 кексани ўз оталиғига олиб, уларга мунтазам ёрдам кўрсатгани, айниқса эътиборлидир.

«Обод маҳалла йили» деб эълон қилинган 2003 йилда тузилган махсус дастур ва уни амалга ошириш бўйича эришилган пировард натижаларни баҳолайдиган бўлсак, бу дастур, аввало, юртимиздаги ҳар қайси инсон ва оиланинг ҳаёт тарзи ва шароитини яхшилаш, имкон борича одамларга эркинлик ва қулайлик яратиб беришга хизмат қилганини кўрамиз. Аввало, шуни қайд этиш керакки, йил давомида маҳаллаларимизни янада обод қилиш мақсадида кенг кўламдаги бунёдкорлик, ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишлари амалга оширилди. Кўплаб маданий-маиший бинолар, спорт майдончалари, хиёбон ва боғ-роғлар барпо этилди. Буни ўша вақтда 1 миллиард 745 миллион сўм миқдорида маблағ сарфланиб, 310 та маҳалла гузари бунёд қилингани, шаҳар ва қишлоқларимизда 25 миллиондан зиёд дарахт кўчатлари ўтқазилгани мисолида ҳам кўриш мумкин. Маҳаллалар аҳолисини табиий газ ва тоза ичимлик суви билан таъминлашни яхшилаш учун қарийб минг километрлик сув тармоғи ва 1 минг 322 километрлик газ тармоғи ишга туширилгани, маҳалла ва мавзелар ҳудудидаги минг километрдан ортиқ йўл қайта таъмирланиб, ободонлаштирилгани ҳам бу борада амалга оширилган катта ишлардандир.

Шу йил юртимиздаги 5 минг 630 та маҳалла ҳудудида кўплаб кичик ва хусусий тадбиркорлик корхоналарини ташкил этиш ҳисобидан қарийб 155 мингта янги иш ўрни яратилгани ва бунинг натижасида кам таъминланган фуқаролардан 110 минг нафари иш ўрнига эга бўлгани, айниқса диққатга сазовор. Бу муҳим ишга тижорат банклари томонидан 36 миллиард 155 миллион сўмлик кредит маблағлари ажратилди. Шунингдек, аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашувчи давлат жамғармасидан қарийб 8 миллиард

сўм, шу жумладан, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун 1 миллиард 700 миллион сўмдан зиёд маблағ ажратилгани кўпгина муаммоларни ҳал этиш учун имкон яратди.

Дастур доирасида 1 миллиард 200 миллион сўмлик хайрия ёрдами кўрсатилди. Икки ёшгача бўлган болалар тарбияси билан шуғулланаётган 400 мингдан зиёд аёлга давлат томонидан нафақа пули тайинланди, шунингдек, 180 мингта кам таъминланган оилага қарийб 4 миллиард сўм миқдо­рида моддий кўмак берилди. Бунга қўшимча равишда республика «Маҳалла» жамғармаси ва унинг ҳудудий бўлимлари томонидан муҳтож оилаларга 509 миллион сўм маблағ ажратилганини, кўп болали оилаларнинг 240 минг нафар фарзанди ёзги оромгоҳларда бепул дам олдирилганини ҳам айтиб ўтиш лозим.

Қарияларимизга эътибор ва ғамхўрлик кўрсатиш бўйича аввалги йилларда бошланган кенг кўламли ишлар 2003 йилда ҳам изчил давом эттирилди. Бу борада 25 мингдан зиёд ёлғиз пенсионер ва ногиронларга 630 миллион сўмлик моддий ёрдам кўрсатилди, дори-дармонлар сотиб олиш, коммунал тўловлар, саломатлигини тиклаш учун қўшимча маблағлар ажратилди, 28 мингдан ортиқ ёлғиз қария тиббий кўриқдан ўтказилиб, республика ортопедия корхонаси ва унинг ҳудудий бўлимларида ногиронларнинг 78 фоизига протезлар тайёрлаб берилди.

Маҳаллалардаги маънавий муҳитни мустаҳкамлаш, асрлар давомида унинг бағрида шаклланиб келаётган ибратли анъана ва қадриятларни ўрганиш, тарғиб-ташвиқ этиш борасида ҳам кўплаб тадбирлар амалга оширилгани эътиборлидир. Шу мавзуда илмий-оммабоп, публицистик асарлар, ҳужжатли фильмлар ва телекўрсатувлар яратилгани, турли кўргазмалар ташкил этилгани бунга мисол бўла олади. Жумладан, Ватанимиз мустақиллигининг 12 йиллигига бағишлаб НАТОнинг Брюсселдаги штаб-квартирасида ва Бельгиянинг бир қанча шаҳарларида «Ўзбек маҳалласи: одамлар, анъаналар ва урф-одатлар» номли кўргазма намойиш этилди.

2004 йил мамлакатимизда «Меҳр ва мурувват йили», деб номланди ва у «Обод маҳалла йили»нинг мантиқий давоми бўлди. Аввало, Ўзбекистон аҳолиси сони шу йилнинг охирига бориб 26 миллионга етди. Аҳолининг йиллик ўсиши эса ўша вақтдаги ҳисоб билан охириги беш йил давомида ўртача 101,2 фоизни ташкил этди.

Шуни таъкидлаш керакки, мазкур йил бўйича тузилган дастурда белгиланган тадбирлар ижроси учун қарийб 365 миллиард сўм, шу жумладан, 250 миллиард сўм бюджет, 115 миллиард сўм ҳомийлар маблағи сарфланди. Икки ёшгача бўлган фарзандини тарбиялаётган оналар ва кам таъминланган оилаларга бериладиган моддий ёрдам ҳажми 1,3 мартага кўпайиб, 140 миллиард сўмни ташкил этди. Хусусан, умумтаълим мактабларининг 1-синф ўқувчилари, «Меҳрибонлик» уйлари тарбияланувчиларини бепул дарслик ва ўқув қуроллари, кам таъминланган оилаларга мансуб ўқувчиларни қишки кийим-бош билан таъминлаш учун 25 миллиард сўм маблағ сарфланди.

Дастур доирасида янги-янги иншоотлар, маданий-маиший бинолар барпо этилгани, кексалар ва ногиронлар, ёрдамга муҳтож оилалар учун қулайликлар яратилгани айниқса ибратлидир. Мамлакатимиздаги мавжуд 93 та «Меҳрибонлик» уйлари ва махсус мактаб-интернат бинолари тўлиқ капитал таъмирдан чиқарилди ва реконструкция қилинди. Бунда фақатгина «Меҳрибонлик» уйларининг ўзига 24 миллиард сўм маблағ сарфланиб, бу ишларнинг 85 фоизи ҳомийлар томонидан бажарилди. Шунингдек, ота-онасиз қолган болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш масаласига эътибор янада кучайтирилди. 134 минг нафар ногирон бола тиббий кўрикдан ўтказилиб, уларнинг соғлиғини мустаҳкамлаш чоралари кўрилди. Бу хайрли ишларга нафақат юртимиздаги, балки халқаро миқёсдаги ташкилотлар ҳам ўз ҳиссасини қўшди. Чунончи, ЮНИСЕФ, «Ворлд концерн», «Ентраг», «Америкерс» ва бошқа ташкилотлар томонидан 6 миллиард 500 миллион сўмлик инсонпарварлик ёрдами кўрсатилди.

2004 йилда 1 миллион 665 минг нафардан зиёд пенсионерлар, 535 мингдан зиёд катта ёшдаги ногиронлар диспан-

сер кўригидан ўтказилди, кўплаб эҳтиёжманд қарияларимиз ногиронлар аравачалари, протез-ортопедия буюмлари ва бошқа зарур анжомлар билан таъминланди. Дастур доирасида умумтаълим ва соғлиқни сақлаш муассасалари ҳамда бошқа ижтимоий объектларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, уларни капитал таъмирлаш ва жиҳозлашга қаратилган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқилди ва изчил амалга оширилди. Бу мақсадлар учун 40 миллиард 500 миллион сўм бюджет маблағи, 23 миллиард сўм ҳомийлар маблағи жалб қилингани бу соҳада ҳам салмоқли ишлар бажарилганини кўрсатади. Шунингдек, оммавий спортни, айниқса, болалар спортини ривожлантириш мақсадларига 8 миллиард 700 миллион сўм маблағ сарфланди. «Меҳр ва мурувват йили» дастурининг маъно-мазмунига сингдирилган гоя, яъни жамиятимизда ҳеч ким ўзини ёлғиз сезмаслиги, ҳеч ким эътибордан четда қолмаслиги керак, деган даъват миллионлаб юртдошларимиз қалбида акс-садо бергани, уларни одамийлик ва инсонпарварлик ишларига чорлаганига барча гувоҳ бўлди.

2005 йил мамлакатимизда «Сиҳат-саломатлик йили», деб эълон қилинди. Асосий маъно-мазмун ва фалсафаси «Соғлом халқ, соғлом миллатгина буюк ишларга қодир бўлади» деган шиорда мужассам бўлган ушбу йилда амалга оширилган кенг кўламли ишлар, эришилган катта ижобий натижаларнинг таъсири бугунги кунларда ҳам давом этмоқда.

2005 йил мобайнида республикаimizдаги 38 та шифохона ва сиҳатгоҳ янгитдан барпо этилди, тўлиқ капитал таъмирланди ва реконструкция қилинди, 93 та даволаш-профилактика муассасаси замонавий тиббий ускуналар билан жиҳозланди. Қишлоқ врачлик пунктларини капитал таъмирлаш ва реконструкция қилиш натижасида 800 минг нафар юртдошимиз сифатли тиббий хизматдан фойдалангани ва қўшимча равишда 2 миллион кишига хизмат кўрсатиш имконияти яратилганини бу йўлдаги муҳим қадам сифатида баҳолаш керак. Жумладан, Бухоро вилоятининг Когон шаҳрида, Хоразм вилоятининг Янгибозор туманида янги шифохона, Боғот туманида эса янги туғруқхона мажмуи

барпо этилди. Қорақалпоғистон Республикаси Қораўзақ тумани марказий касалхонасида катта ҳажмдаги қурилиш-таъмирлаш ишлари бажарилди, Андижон, Жиззах, Самарқанд, Сирдарё ва Наманган вилоятларидаги қатор туманларда эса марказий касалхоналар зарур асбоб-ускуналар билан жиҳозланди. Бу ишларга 1,5 миллиард сўмдан зиёд маблағ сарфланди. Қарши шаҳрида кардиология ва ихтисослаштирилган урология марказлари, Самарқанд вилоятида тез тиббий ёрдам марказининг Оқдарё филиали, Жиззах вилоятининг Ғаллаорол туманида уруш ва меҳнат фаришлари санаторийси, Фарғона вилоятидаги «Чимён» санаторийсида янги корпус, Фарғона шаҳрида болалар аквапарки каби тиббиёт ва ижтимоий инфратузилма иншоотлари барпо этилди.

2005 йилда мамлакатимиз соғлиқни сақлаш тизимининг қонуний-ҳуқуқий негизини мустаҳкамлаш борасида ҳам муайян ишлар қилинди. «Сиҳат-саломатлик йили» дастурида кўзда тутилган яна бир долзарб масала — аҳолининг тиббий маданиятини ошириш, соғлом турмуш тарзи билан боғлиқ ҳаётий қараш ва ёндашувларни шакллантириш бўйича кенг кўламда тарғибот-ташвиқот ишлари олиб борилди. Бу борада республика миқёсида турли мавзу ва йўналишларда 80 мингдан зиёд талбир ўтказилиб, уларда 2 миллиондан ортиқ киши иштирок этганини айтиб ўтиш жоиз. Хусусан, икки жилдан иборат «Соғлом турмуш тарзи асослари» китоби чоп этилиб, марказий ва минтақавий телерадио каналлари орқали 1200 дан зиёд кўрсатув ва эшиттиришлар, жумладан, Ўзбекистон телевидениесида «Турт қарра йўқ!» номли телемарафон ташкил қилинди.

Мухтасар қилиб айтганда, «Сиҳат-саломатлик йили» дастурининг ижросини таъминлаш бўйича жами 165 миллиард 800 миллион сўм маблағ сарфлангани бу йўналишда бажарилган ишларнинг ҳажми ва кўламини яққол кўрсатади.

Ўтган йилларда амалга оширган ишларни изчил давом эттириш ва янги босқичга кўтариш мақсадида 2006 йил юртимизда «Ҳомийлар ва шифокорлар йили» деб эълон

қилинди. Мазкур йил юзасидан тузилган дастурнинг бажарилиши шуни кўрсатадики, инсонпарварлик ва меҳр-мурувват руҳи билан йўғрилган ва бутун мамлакатимизни қамраб олган бундай олийжаноб ҳаракат юртимизда ҳеч кимни четда қолдирмади. Хусусан, давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамда ҳомийлар кўмагида юртимиздаги кўп болали, кам таъминланган оилаларга 10 миллиард сўмликдан зиёд қорамол олиб берилгани мамлакатимизда саховат ва ҳимматлиликнинг яна бир ёрқин намоёни бўлди. Бундай тadbирлар одамларнинг меҳнат билан шуғулланиши, авваламбор, оила аъзоларини гушт ва сут маҳсулотлари билан таъминлаш, қолаверса, қўшимча даромад топиш имконини беришини англаш қийин эмас.

Дастур доирасида ёш авлодни жисмонан соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш бўйича бир қатор амалий ишлар қилинди. 2006 йил мобайнида жами 161 та болалар спорт мажмуаси фойдаланишга топширилгани, шулардан 18 таси янгитдан барпо этилгани, 108 та мактаб спорт зали ҳамда 35 та спорт мажмуаси эса реконструкция қилингани бунинг тасдиғидир. Бундан ташқари, 237 минг нафар фарзандларимиз ёз мавсумида республикамизнинг соғломлаштириш масканларида кўнгилли дам олиб, ўз саломатлигини мустаҳкамлаб қайтганини ҳам қайд этиш даркор. «Экосан» халқаро ташкилоти томонидан чет эллик ҳомийлар иштирокида Оролбўйи минтақасига саломатлик поездлари ташкил этилиб, бу ерда яшаётган аҳолига 1,2 миллиард сўмлик хайрия ёрдами кўрсатилгани ҳам ана шундай амалий ишлар сирасига киради. Айниқса, соғлиқни сақлаш муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш, уларни замонавий асбоб-ускуналар, зарур жиҳоз ва мебеллар билан таъминлаш мақсадида давлат бюджетидан 7,6 миллиард сўм маблағ ажратилгани, капитал таъмирлашга эса ҳомийлар ҳисобидан 7 миллиард сўм сарфлангани бажарилган ишлар кўламини яққол намоён қилади.

Шу борада марказдан узоқ ҳудудларимизда бажарилган ишлар ҳам эътиборга сазовор. Хоразм вилоятида Республика ихтисослаштирилган урология марказининг филиали таш-

кил этилгани, Республика жарроҳлик маркази ва «Саломатлик» институтининг Нукус филиаллари, Жиззах вилоятида кардиология диспансери ва вилоят болалар шифохонаси, Қашқадарё вилоятида сил касалликлари диспансери, Сурхондарё вилоятида болалар шифохонаси капитал таъмирлангани, кўплаб олис шаҳар ва туманларда янги-янги касалхоналар, 250 дан зиёд қишлоқ врачлик пункти барпо этилгани шулар жумласидандир. Ушбу соҳада эришилган натижа ва ютуқлар нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан ҳам ҳақли равишда эътироф этилди. Жумладан, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Болалар жамғармаси — ЮНИСЕФнинг Марказий ва Шарқий Европа, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари бўйича минтақавий директори Мария Каливис юртимизда бўлганда, Ўзбекистонда бу йўналишда урганса арзийдиган тажриба тўпланганини алоҳида таъкидлаган эди. Хуллас, «Ҳомийлар ва шифокорлар йили» дастурида кўзда тутилган тадбирлар ижросининг ўзи қарийб 284 миллиард сўм, жумладан, 133 миллиард сўм бюджет маблағи, 151 миллиард сўмдан зиёд идора ва ташкилотлар, ҳомийлар маблағини сарфлашни талаб қилгани бир йил давомида кенг қамровли ишлар бажарилганининг яққол далили бўлди. Ана шундай улкан ишларни амалга оширишда юртимиздаги давлат ва нодавлат ташкилотлари, ҳомийлар, савобталаб инсонлар билан бирга, халқаро гуманитар тузилмаларнинг ҳам муносиб ҳиссаси борлигини қайд этиш зарур.

2007 йил юртимизда «Ижтимоий ҳимоя йили» деб эълон қилинди. Давлат бюджетининг социал соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган умумий харажатлари 2007 йилда 54,1 фоизни ташкил этди. Кам таъминланган, ёш болали оилаларга бериладиган ижтимоий нафақалар учун мўлжалланган харажатлар миқдори эса 7 фоизни ташкил этди.

«Ижтимоий ҳимоя йили» дастурида кўрсатилган тадбирларни амалга оширишда «Меҳрибонлик» уйлари ва ихтисослаштирилган мактаб-интернатларнинг моддий-техник базасини яхшилаш, боқувчисини йўқотган болаларга дав-

латимиз ва жамиятимизнинг эътибори ва ғамхўрлигини кучайтириш, шу тариқа «Сен ёлғиз эмассан» деган даъватни ҳар жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган ишлар алоҳида ўрин эгаллади. 2007 йил мобайнида 15 та махсус мактаб-интернат ва «Меҳрибонлик» уйларида жами 4 миллиард 800 миллион сўмлик қурилиш-таъмирлаш ва жиҳозлаш ишлари бажарилганини, Халқ таълими вазирлиги томонидан «Меҳрибонлик» уйлари тарбияланувчиларига салкам 112 миллион сўмлик кийим-бош ва зарурий жиҳозлар олиб берилганини қайд этиш лозим. Шуниси эътиборга лойиқки, бу савобли ишларга жойларда кўпгина ташкилот ва ҳомийлар ҳам ўз ҳиссасини қўшди. Мисол учун, Самарқанд, Навоий ва Жиззах вилоятларида шу мақсадда қарийб 580 миллион сўмлик маблағ сарфлангани бунинг тасдиғидир. Дастур доирасида аҳолининг кам таъминланган, кўмак ва ёрдамга муҳтож қатламларини моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашни кучайтириш, уларни меҳнатга жалб қилиш орқали даромад манбаи билан таъминлаш бўйича ҳам салмоқли ишлар қилинди. Жумладан, шу йил мобайнида 50 мингдан зиёд оилага бепул қорамол берилгани, 10 минг 580 та оилага чорва моллари сотиб олиш учун тижорат банклари орқали 8 ярим миллиард сўмга яқин имтиёзли кредит ажратилгани ҳам бу борада қилинган ишларнинг самарасини кўрсатади. Мазкур дастурда ўз ифодасини топган ўта муҳим ва савобли ишларни бажаришда хорижий мамлакатлар ва халқаро ташкилотлар, жумладан, Германия, Жанубий Корея, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар жамғармаси — ЮНИСЕФ каби чет эллик ҳамкорларимизнинг ҳам муносиб ҳиссаси борлигини қайд этиш зарур.

«Ижтимоий ҳимоя йили» дастурига мувофиқ, ёш авлоднинг ҳаётий муҳим манфаатларини таъминлаш, ёш оилаларга ҳар томонлама ғамхўрлик кўрсатиш, фарзандларимизни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш борасида ҳам йил давомида кенг қўламли ишлар амалга оширилди. Айниқса, ёш оилаларнинг муаммоларини ечиш, аввало, уй-жой сотиб олиш ва иморат қуриш, рўзгорини

бутлашга кўмаклашиш мақсадида тижорат банклари томонидан 57 миллиард 500 миллион сўмлик ипотека ва истеъмом кредитлари ажратилди. Шу билан бирга, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати кўмагида ёш тадбиркорларга 2 миллиард 500 миллион сўмлик микрокредит, ёш оилалар учун 1 миллиард 800 миллион сўмлик ипотека кредити, 1 миллиард 100 миллион сўмлик истеъмом кредитлари, шунингдек, олий ўқув юртларида таҳсил олаётган талабалар учун таълим грантлари ажратилганини таъкидлаш лозим. Дастурда белгиланган тадбирларга мувофиқ, «Пенсионерларни ижтимоий қўллаб-қувватлашни кучайтириш борасидаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармонга асосан, фахрийларимиз учун 2007 йил охиригача Пенсия жамғармасидан қўшимча равишда 20 миллиард 300 миллион сўмдан зиёд маблағ сарфланди. Бундан ташқари, 480 мингдан зиёд ёлғиз кекса, уруш ногирони ва иштирокчиларига, фронт ортида меҳнат қилган ҳамда Чернобиль ҳалокатини баргараф этишда қатнашган кишиларга 21 ярим миллиард сўмдан зиёд компенсация туловлари амалга оширилди. Шу тоифага мансуб бўлган 37 минг нафар киши ва кўзи ожиз биринчи гуруҳ ногиронларининг йил давомида шаҳар йўловчи транспортдан бепул фойдаланиши йўлга қўйилиб, бу ишларга 648 миллион сўм бюджет маблағи сарфланди.

Мухтасар қилиб айтганда, 2007 йилда юртимизда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш мақсадида барча манбалар ҳисобидан жами 483 миллиард 600 миллион сўм, жумладан, 213 миллиард 200 миллион сўм бюджет маблағи, 270 миллиард 400 миллион сўм миқдорида грантлар, ижрочилар ҳамда ҳомийлар маблағи сарфлангани бу соҳада амалга оширилган улкан ишларнинг ҳажми ва салмоғини яққол кўрсатади.

Маълумки, бугунги кунда мамлакатимизда 18 ёшгача бўлган ёшлар 10 миллион 500 мингдан ортиқ ёки умумий аҳолининг тахминан 40 фоизини, 30 ёшгача бўлганлар эса — 18 миллион нафарни ёки 64 фоизини ташкил этади. Ўз-ўзидан аёнки, аҳолимизнинг аксарият қисмини ташкил этадиган ёшларнинг ҳали-бери ечилмаган муаммоларига эътиборни жалб этиш, уларни ҳаётимизда ҳақиқатан ҳам ҳал

қилувчи кучга айлантириш масаласи жамоатчилигимизнинг диққат марказида туради.

2008 йилга «Ёшлар йили» деб ном берилиши муносабати билан тегишли давлат ва жамоат ташкилотлари иштирокида махсус давлат дастури ишлаб чиқилди. Кенг қўламли чоратадбирларни амалга ошириш учун биринчи навбатда моддий ва молиявий манбалар, масъул идора ва ташкилотлар, тегишли ижрочилар аниқ белгилаб олинди. Утган давр мобайнида бу йўналиш бўйича Президент ва ҳукумат томонидан 13 та қарор, 1 та фармойиш қабул қилинди. Шу йилнинг ўзида 370 миллиард сўмдан ортиқ маблағ сарфланиб, 184 та замонавий лицей ва коллеж барпо этилганини алоҳида қайд этиш лозим. Йил давомида умумтаълим мактабларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича 364 миллиард сўм маблағ сарфланиб, 1 минг 875 та мактабда янги қурилиш, реконструкция ва таъмирлаш ишлари бажарилгани ҳам, ҳеч шубҳасиз, келажагимиз учун амалга оширилаётган ишларнинг яна бир намоёни бўлди.

2008 йил давомида ҳаётимиздаги яна бир ўткир масалани ечишга катта аҳамият берилди. Олий ва ўрта махсус таълим муассасаларини битирган ёшларни иш билан таъминлаш ўта долзарб ва жиддий масала экани албатта, ҳаммага маълум. 2008 йилда республикамиз бўйича 660 минг янги иш ўрни ташкил этилгани ва бу рақам 2007 йилга нисбатан 105 фоизга ўсгани, энг муҳими, бу иш жойлари асосан ҳаётга кириб келаётган ёшлар учун яратилгани сўзсиз қувонарли ҳол.

2008 йил давомида соғлом авлодни вояга етказиш, жисмоний тарбия ва спорт соҳасида амалга оширилаётган улкан ўзгаришларга алоҳида тўхталиш жоиз. Бу борада «Аёллар ва болалар саломатлигини мустаҳкамлаш», «Саломатлик-2» лойиҳалари доирасида тиббиёт муассасаларига қарийб 3,5 миллион АҚШ доллари қийматидаги асбоб-ускуналар етказиб берилди. Бу муҳим йўналишда ўз куч ва имкониятларимиз билан бир қаторда хорижий мамлакатлар ва халқаро ташкилотлар билан олиб бораётган яқин ҳамкорлик ижобий самара берди. Масалан, Жаҳон овқатланишни

яхшилаш жамғармасининг 6 миллион долларлик маблағи ҳисобидан ун маҳсулотларини фортификация қилиш бўйича муҳим чора-тадбирлар амалга оширилди. Япония ҳукуматининг гранти асосида Республика Акушерлик ва гинекология илмий-тадқиқот институти 3,5 миллион долларлик замонавий даволаш-диагностика ускуналари билан жиҳозланди. Саудия Тараққиёт жамғармаси ва ОПЕК жамғармаси томонидан юртимиздаги 28 та янги мактаб қурилишига 21 миллион, Қувайт араб иқтисодий ривожланиш жамғармаси томонидан Республика нейрохирургия маркази қурилишига 13 миллион, Ислом тараққиёт банки томонидан 5 та касб-ҳунар коллежи қурилиши учун 10 миллион доллар, Бирлашган Араб Амирликлари томонидан янги мактабларни жиҳозлаш, компьютерлар билан таъминлаш учун 16 миллион доллар миқдориди маблағ ажратилганини қайд этиш лозим. Шулар қаторида Осиё тараққиёт банки, Германиянинг КФВ банки ва Хитой Халқ Республикасининг молия институтлари томонидан коммунал хизмат соҳасини янада ривожлантириш, қишлоқ аҳолисини тоза ичимлик суви билан таъминлашни яхшилаш учун катта миқдорда маблағ ажратилганини алоҳида таъкидлаш ўринли бўлади.

Хуллас, «Ёшлар йили» Давлат дастури доирасида белгиланган чора ва тадбирларни амалга ошириш учун барча манбалар ҳисобидан 1 триллион 248 миллиард сўмдан ортиқ, жумладан, 1 триллион 96 миллиард сўмлик бюджет маблағи, 151 миллиард сўмдан зиёд ҳомийлар маблағи сарфланганини тасаввур қиладиган бўлсак, бу борада бажарилган ишларнинг кўлами ва миқёси яққол намоён бўлади.

Барчамизнинг илдизимиз, томиримиз авваламбор қишлоқ заминига бориб тақалади. Она Ватан деган улуғ ва муқаддас тушунча одамзот учун гўёки қишлоқ тимсолидан бошланади. Ҳар бир онгли инсон қайси жойда, юртимизнинг қайси чеккасида яшамасин, албатта ўзининг, оиласининг ҳаёти қишлоқ замини билан чамбарчас боғланганини сезиши, тушуниши табиий. Шунинг учун Ватанимиз тараққиётида тутган ўрни ва аҳамияти беқиёс бўлган қишлоқ аҳлининг ҳаётини замонавий мезонларга жавоб бера-

диган даражага кўтариш ва умуман, қишлоқ хўжалиги соҳаси ривожига ривож қўшиш, унинг самарадорлигини ошириш бугунги кунда энг долзарб, ҳаётнинг ўзи талаб қилаётган муҳим бир вазифага айланмоқда. Шу муносабат билан 2009 йил мамлакатимизда «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили» деб эълон қилинди. Бу борада олиб борилган амалий ишларни янги босқичга кўтариш мақсадида мамлакатимизда бу масала бўйича ҳам алоҳида дастур ишлаб чиқилиб, амалга ошириладиган қуйидаги асосий ишлар аниқ белгилаб олинди:

I. Қишлоқ аҳолисининг манфаатларини яна ҳам тўлиқроқ таъминлаш мақсадида қонунчилик ва норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш ва мустаҳкамлаш.

II. Қишлоқ аҳоли пунктларининг архитектуравий режалаштирилишини ташкил этиш, қишлоқда тураржой ва ижтимоий соҳа объектлари барпо этилишини лойиҳалаштириш тизимини тубдан такомиллаштириш.

III. Қишлоқ жойларда ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани янада ривожлантириш асосида қишлоқдаги турмуш сифатини ошириш.

IV. Мамлакатимизнинг ўзида қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни кенгайтириш, йиғма конструкциялар ва маҳаллий материаллардан фойдаланган ҳолда қишлоқда объектлар қурилишининг индустриал ва йиғма технологияларини жорий этиш.

V. Кафолатли таъминлаш бўйича қулай шарт-шароитлар яратиш.

VI. Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни изчил чуқурлаштириш, фермерлик ҳаракатини янада қўллаб-қувватлаш, унинг моддий ва молиявий базасини мустаҳкамлаш, фермерларга янги имтиёзлар ва преференциялар бериш, қишлоқда шаклланаётган янги мулкый муносабатларни ўрта синф-мулкдорлар, тадбиркорлар, ишбилармонларнинг ишончли ҳимоя қилинишини таъминлаш.

VII. 2008—2012 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилашнинг тасдиқланган Давлат дастурига мувофиқлаштириш.

VIII. Қишлоқда саноат ишлаб чиқаришини янада жадал ривожлантириш, мева-сабзавот ва чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозланган ихчам корхоналар ташкил этиш, хизматлар кўрсатиш ва сервис соҳасини сифат жиҳатидан янги даражага кўтариш, шу асосда қишлоқ аҳолисини, энг аввало, ёшларни ишга жойлаштиришни таъминлаш, аҳоли даромадлари ва фаровонлигини ошириш.

IX. Одамлар соғлигини муҳофаза қилишни яхшилаш, аҳолининг тиббий маданиятини ошириш, таълим тизимини янада ривожлантириш, унинг даражаси ва сифатини ошириш ва қишлоқ жойларда мактаблар ва касб-ҳунар коллежларининг моддий базасини мустаҳкамлаш: а) қишлоқ аҳолиси саломатлигини муҳофаза қилишни таъминлаш; б) қишлоқдаги мактаблар ва коллежларнинг моддий-техника базасини янада ривожлантириш, қишлоқ минтақаларида таълим даражаси ва сифатини ошириш.

Албатта, «Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги» йили бўйича қабул қилинган Давлат дастури ўзининг тўла ижросига эга бўлишига аминмиз. Мамлакатимизда юрт тинчлиги ва барқарорлиги, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлиги устувор аҳамият касб этар экан, биз кўзлаган демократик жамият барпо этиш мустаҳкам кафолатга эга эканлигига шубҳа йўқдир.

IV. МАЪНАВИЯТ СОҲАСИ РИВОЖИ

Ўтган ўн саккиз йил давомида мустақиллик биз учун энг улғу, энг азиз қадрият бўлиб, миллий ўзлигимиз, орномусимиз, ғурур-ифтихоримиз тимсоли, эзгу орзу-интилишларимиз, ютуқ ва марраларимизнинг ҳаётбахш манбаи сифатида шу муқаддас заминда яшаётган барча ватандошларимиз қалбидан мустаҳкам ўрин эгаллади.

Халқимиз ўз мустақиллигини қўлга киритгач, мамлакат ўтмишига, бой тарихий меросига, маънавий қадриятлар ва анъаналарга бўлган муносабат тубдан ўзгарди. Давлатимиз раҳбарининг «Юксак маънавият — енгилмас куч» китобида

таърифланганидек, инсонни руҳан покланиш, қалбан ул-гайишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон-этиқодини бутун қиладиган, виждони-ни уйғотадиган беқиёс куч — маънавиятга энг устувор йўналишлардан бири сифатида эътибор қаратилди. Мустабид тузум даврида миллатимиз ва халқимизни камситувчи бузиб кўрсатилган тарихий ҳақиқатлар тикланди. Миллий байрамлар ва урф-одатлар асл ҳолига қайтди. Азиз авлиёларимизнинг қаровсизликдан нураб, деярли йўқ бўлиб кетиш арафасига келиб қолган мақбаралари, масжид ва мадрасалар тубдан таъмирланди.

Ўзбекистоннинг мустақилликка эришиши миллий маданиятимиз тарихини ўрганиш, у ҳақда холисона фикр билдириш борасида катта имкониятлар яратди. Осори-атиқаларимизни асраш, миллий қадриятларимизни тиклаш, қадимий бой тарихимизни тўлақонли ёритиш имконияти туғилди.

Жаҳон маданиятига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган аждодларимиз таваллудларини нишонлаш мустақиллик туфайли изчил анъанага айланди. Истиқлол шарофати билан ҳамда Президентимизнинг ташаббуслари билан алломаларимиз таваллуд саналари нишонланди. Жумладан, 1991 йили Алишер Навоий; 1993 йили Аҳмад Яссавий, Заҳририддин Муҳаммад Бобур, Баҳовуддин Нақшбанд; 1994 йили Мирзо Улуғбек; 1995 йили Феруз, Нажмиддин Кубро; 1996 йили Амир Темур; 1998 йили Имом ал-Бухорий, Аҳмад ал-Фарғоний; 1999 йили Жалолиддин Мангуберди; 2000 йили Бурҳонуддин ал-Марғиноний, Камолиддин Беҳзод, Имом Абу Мансур ал-Мотурудий каби мутафаккирларимизга бағишланган тантаналар ўтказилди. Шу ўринда давлатимиз раҳбарининг қуйидаги сузлари ёдга келади. «Бу каби тантаналарни ўтказишдан ният ва мақсадларимиз, муқаддас қадамжоларни обод қилишимиз сабаблари... энг аввало бу ишларни амалга ошириш замирида савоб деган олижаноб тушунча ётади. Савоб — улуғ инсоний фазилат, юксак исломий қадриятлардан бирidir. Менинг комил ишончим шуки, савоб ишни ҳар ким қилиши керак, савоб ишни ҳар кун қилиш керак.

Савобли амаллар қилиш эса халқимизга хос азалий хислатдир. Савобли ишларни қилган одамга, унинг эл-юртига, албатта Аллоҳнинг раҳматлари ёғилади. Муқаддас Қуръоний оятда таъкидланганидек, «Яхшиликнинг мукофоти фақат яхшиликдир». Биз эзгу ишларни қанча кўп қилсак, улуғ аждодларимизнинг иззат-икромини жойига қўйсак, уларнинг табарруқ номларини бутун дунёга тараннум этсак, Яратганнинг ўзи — бизни бало-қазолардан асрайди, бизга куч-қудрат ато этади, йўлимизни очиб беради»¹.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Амир Темуր таваллудининг 660 йиллигини нишонлаш тўғрисида»ги Қарорига асосан, 1996 йилда Соҳибқирон Амир Темурунинг 660 йиллиги тантаналари ўтказилди. Ушбу тадбирлар кенгайиб, бутун жаҳон ҳамжамияти томонидан ҳам юқори даражада ўтказилди.

Маданият, санъат, маориф, матбуот, спорт соҳаларида улуғ аждодимизга бағишлаб, турли йўналишдаги китоб, мақола, рисоалар чоп этилди, турли фильм ва спектакллар намойиш этилди. Спорт соҳасида эса улоқ, кўпқари, кураш ўйинлари қайта тикланиб, кенг миқёсда оммалаштирилди.

Мустақиллик туфайли истиқлолнинг дастлабки йиллариданоқ аждодлар меросини ўрганиш, хусусан жадидчилик намоендалари Мунаввар қори, Убайдулла Хўжаев, М. Беҳбудий, А. Авлоний, А. Фитрат, Чулпон, Исҳоқхон Ибрат, Ҳ.Ҳ. Ниёзий, А. Қодирий меросини тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Аждодлар меросини ўрганишнинг маънавий ва ҳуқуқий асослари ишлаб чиқилди ва ҳаётга татбиқ этила бошланди. Қомусий олим Аҳмад ал-Фарғонийнинг 1200 йиллигини нишонлаш ўзликимизни, қадриятларимизни англаш йўлидаги яна бир воқеа бўлди. Улуғ аждодларимиз таваллудларини ўтказиш бўйича ижтимоий-сиёсий, маърифий тажрибалар вужудга келди. Республика-миздаги бу тажрибалардан қўшни мамлакатларда ҳам фойдаланиш кўзга ташланди.

¹ Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. Т. 7. — Т.: Ўзбекистон, 1999. — Б. 183—184.

Шунингдек, қадимги ажодларимизнинг эзгу ғоялари, миллий давлатчилик анъаналари, турмуш тарзи ва менталитетини акс эттирган «Авесто» китоби фақат мустақиллик йилларида ўзининг ҳақиқий қадр-қимматини топди. Президент Ислом Каримов раҳбарлигида амалга оширилган маънавий меросимизни тиклаш, ҳар томонлама ўрганиш ва тарғиб этиш борасидаги кенг қўламли ишлар доирасида «Авесто» китоби ҳам халқимизнинг маънавий мулкига айлантирилди. Китобнинг халқимиз ва миллий давлатчилигимиз тарихи, умумбашарий цивилизация ривожигаги улкан аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда, 2001 йили «Авесто» яратилганининг 2700 йиллиги юртимизда халқаро миқёсда кенг нишонланди. Шу муносабат билан китобнинг тулиқ матни ўзбек тилига таржима қилиниб, чоп этилди.

Истиқлол йилларида маънавий-маърифий ишларнинг янги, давр талаби ва манфаатларига мос такомиллашган тизими шакллантирилди. Юзлаб музейлар, маданият уйлари ва саройлари, ахборот ресурс марказлари, маданият ва истироҳат боғлари оммавий муассасалар сифатида ватандошларимизга маънавий-маърифий хизмат кўрсата бошлади. Республика «Маънавият ва маърифат маркази» ташкил этилди (1994) ва унинг вилоятлар, туманлар ва шаҳарлардаги бўлимлари ишга туширилди. Марказга Республика Маънавият ва маърифат кенгаши раҳбарлик қила бошлади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 25 августдаги «Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида»ги қарорига биноан Республика Маънавият ва маърифат кенгаши фаолияти ва таркибий тузилиши қайта кўриб чиқилди. Республикамиздаги маҳалла оқсоқоллари ва фуқаролар йиғинлари раисларининг маънавий-маърифий ишлар бўйича маслаҳатчилари тизими шакллантирилди. Маънавий-маърифий ишларни ривожлантириш ва самарадорлигини ошириш борасида яна қатор ижобий чора-тадбирлар амалга оширилди. Республиканинг барча вилоятлари, йирик шаҳарлари ва туманларида фаолият юритаётган маънавий-маърифий муассасалар иштирокида катта халқ сайиллари,

ҳосил байрамлари, «Мустақиллик», «Наврӯз», «Меҳржон» байрамлари, «Шарқ тароналари» халқаро фестивали, хонандалар, раққосалар, энг яхши касб усталарининг кўрик танловлари, «Ўзбекистон Ватаним маним», «Энг улуғ, энг азиз», «Келажак овози» ва бошқа кўрик-танловлар ўтказилмоқда.

Истиқлол йилларида биргина Тошкент шаҳрида «Туркистон» саройи, Алишер Навоий номидаги Миллий боғ, Темурийлар тарихи Давлат музейи, Миллий академик театр биноси ва ғоят гўзал, маҳобатли кошона — Ўзбекистон Давлат консерваториясининг янги биноси, бошқа кўплаб иншоотлар барпо этилди.

2000 йили пойтахтимизнинг Юнусобод туманида қатағон йилларида халқимизнинг минглаб асл фарзандлари қатл этилиб, ном-нишонсиз кўмиб ташланган, неча йиллар давомида қаровсиз қолиб келган Бўзсув канали соҳилидаги Алвастикўприк деб ном олган жарлик ўрнида «Шаҳидлар хотираси ҳиёбони» ва кейинчалик шу номда музей ва жамғарма ташкил қилинди. 2001 йилдан эътиборан 31 август юртимизда Қатағон қурбонларини ёд этиш кuni сифатида нишонланадиган бўлди. Ҳар йили 31 август тонгида бу масканда халқимизнинг қадимий урф-одатларига кўра ош тортилиб, Қуръон тиловат қилиш, давлат ва ҳукумат раҳбарлари, кенг жамоатчилик вакилларининг бу ерга келиб, марҳумларни ёд этиши, уларнинг руҳига ҳурмат бажо келтириши ибратли анъанага айланди.

Ҳозирги кунда мамлакатимизтимизда аҳоли ўртасида тарғибот ва ташвиқот ишлари билан бевосита шуғулланадиган Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги тизимида 2143 та клуб муассасалари, 87 та музей, жумладан 18 та тарихий, 25 та ўлкашунослик, 10 та бадиий, 16 та мемориал ва 18 та бошқа йўналишдаги музейлар ва 60 дан ортиқ маданият ва истироҳат боғлари ҳамда 37 та профессионал театр жамоалари фаолият кўрсатиб келмоқда. Маданият ва маърифат масканлари жамиятда ўзига хос ўрин тутуди, айниқса, мамлакатда амалга оширилаётган иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ислохотларни аҳоли ўртасида тушунтиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Мустақилликни қўлга киритишимиз шарофати билан мустабид тузум даврида топталиб келинган миллий урф-одат, анъана, қадриятларимиз қайта тикланиб, бугунги миллий-маънавий тараққиётимизга хизмат қилмоқда. Юртбошимиз «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарида таъкидланганидек: «Айни пайтда юртимизда миллий тикланиш жараёни қарийб бир ярим аср давом этган ижтимоий-сиёсий қарамликдан кейин дастлабки пайтларда мутлақо табиий равишда ўзига хос «инкорни инкор» қонунияти асосида кечганини айтиш лозим. Лекин биз собиқ тузумнинг мафкуравий қарашларини умуман инкор этишнинг ўзи ҳеч қандай бунёдкорлик дастурига эга бўлмаган сиёсий ва маданий экстремизм хавфини туғдириши эҳтимолини яхши англр эдик. Шу билан бирга, тарихий қадриятлар, урф-одат ва анъаналар, турмуш тарзига орқа-олдини ўйламадан, ёппасига бетартиб қайтиш бошқа бир кескинлик, дейлик, бугунги давр ҳаётини қабул қилмаслик, жамиятни янгилаш заруратини инкор этиш каби номақбул ҳолатларга олиб келиши мумкинлигини ҳам унутмаслик зарур эди. Барчамизга маълумки, миллат ва халқнинг руҳи, дунёқараши ва турмуш тарзини ифода этадиган миллий маънавиятга муносабат, уни замон талаблари асосида ривожлантириш, одамларнинг дунёқараши ва тафаккурини ўзгартириш масаласи ҳар томонлама чуқур ва пухта ўйлаб иш юритишни талаб қилади». Президентимиз маънавиятнинг миллий тараққиётдаги ўрни ва аҳамияти, уни ўзлаштириш зарурлиги ҳақида тўхталиб, таъкидлаганидек: «Маънавият ўз халқининг тарихини, унинг маданияти ва вазифаларини чуқур билиш ва тушуниб етишга суянгандагина қудратли кучга айланади». Бу концептуал ғоя бугунги кунда миллий маънавиятни ривожлантиришда давлат сиёсатининг устувор тамойилларидан бири сифатида хизмат қилиб келмоқда.

Бугунги кунда ОАВ, хусусан телевидение маданиятни оммалаштиришнинг асосий воситаси ва манбаи бўлиб хизмат қилмоқда. Аммо глобаллашув жараёнлари ва унинг йўналишларидан бири бўлган оммавий маданият экспансияси таъсирида қадриятлар тизимида содир бўладиган туб ўзгаришлар инсонда муайян ўзгаришларни келтириб чи-

қариши, инсон ва жамият ўз маънавий-ахлоқий таянчларидан маҳрум этилиши мумкин. Шу маънода, Президент Ислон Каримов таъкидлаганидек, «... коммунистик мафкура ва ахлоқ нормаларидан воз кечилганидан сўнг жамиятда пайдо бўлган гоёвий бушлиқдан фойдаланиб, четдан биз учун мутлақо ёт бўлган, маънавий ва ахлоқий тубанлик иллатларини ўз ичига олган «Оммавий маданият» ёпирилиб кириб келиши мумкинлиги барчамизга аён бўлиши керак... Айниқса, ҳозирги вақтда дунёда кучайиб бораётган турли маънавий таҳдидларнинг олдини олиш, «оммавий маданият»нинг зарарли таъсиридан фарзандларимизнинг онгу тафаккурини ҳимоя қилишда илму фан ва маданият жамоатчилиги, ижод аҳлининг ўрни ва роли тобора ортиб бормоқда. Нега деганда, бизнинг миллий руҳимиз ва табиатимизга ёт ва бегона бўлган ана шундай «маданият» намуналарини фақат танқид ва инкор қилиш ёки уларни тақиқлаш билан бирон натижага эришиб бўлмайди. Бундай хатарлардан ҳаётимизни асраш, маънавий бушлиққа йўл қўймаслик учун, авваламбор, эзгу инсоний гоёлар ва юксак маҳорат билан яратилган асарлар орқали халқимизнинг маданий савиясини юксалтириш, бошқача айтганда, бугун жаҳон майдонида юз бераётган кескин ақл-заковат ва истеъдод мусобақасида беллашувга қодир бўлишимиз шарт». Давлатимиз раҳбарининг ушбу фикр-мулоҳазаларида оммавий маданиятнинг мазмун-моҳияти, оқибатлари ҳамда унга қарши курашишнинг изчил восита ва омиллари аниқ баён этилган.

Хуллас, бугунги глобаллашув шароитида турли шаклдаги, хусусан, «оммавий маданият» кўринишидаги мафкуравий хуружларга қарши кураш, бунинг учун «халқни — халқ, миллатни — миллат» қилиш Ўзбекистон мустақиллигини асраб-авайлаш, жамиятдаги барқарорликни сақлашнинг муҳим воситасидир. Ёдда тутиш лозимки, маданият, маънавият одамлар уларда мужассам бўлган қадриятларнинг ҳаётдаги устуворлигини тан олган ва уларга амал қилиб яшагандагина яшайди. Бир-бири билан чамбарчас боғлиқ маданият ва маънавият инсоннинг инсоният олдидаги, халқ

олдидаги, қолаверса, ўзи олдидаги масъулиятидир. Шу маънода, маданиятни инсон хатти-ҳаракатлари ва фаолиятининг ички тамойилларига айланган чекловлар тизими сифатида талқин этиш мумкин. Эзгуликка, инсонийликка зид ишни, қандай шароитга тушган бўлмасин, қилмайдиган одам ҳақиқий маданиятли инсон даражасига кўтариллади.

Диний қадриятларнинг тикланишига оид қуйидаги ми-
соллар мамлакатимизда маънавий ҳаёт тўлақонли ва ранг-
баранг кечаётганлигидан далолатдир:

2008 йил 14—15 август кунлари Тошкент ва Самарқанд шаҳарларида хорижлик ва маҳаллий уламолар, олимлар ва кенг жамоатчилик иштирокида «Ўзбекистоннинг ислом цивилизацияси равнақига қўшган ҳиссаси» мавзуидаги халқаро конференция; 13—14 ноябрь кунлари Самарқанд ва Бухоро шаҳарларида «Ўзбекистон — ислом дунёсининг буюк мутафаккирлари юрти» мавзуидаги анжуман ташкил этилди.

1993 йил сентябрь ойида Баҳоуддин Нақшбанднинг 675 йиллиги нишонланди.

1995 йил ноябрь ойида Маҳмуд аз-Замахшарийнинг 920 йиллиги ва Нажмиддин Кубронинг 850 йиллиги нишонланди.

Рус Православ черкови Тошкент ва Ўрта Осиё епархиясининг 125 йиллиги муносабати билан 1996 йил 9—12 ноябрь кунлари тантанали тадбирлар ўтказилди. Тантаналарда черков тарихида илк бор Москва ва Бутун Русь Патриархи Алексий II Марказий Осиё ҳудудига ташриф буюрди.

1996 йил 17 декабрь куни Ўзбекистон Евангель-люте-
ран жамоаси Марказий Осиёдаги ягона лютеран Кирхаси-
нинг 100 йиллигини нишонлади.

1998 йил октябрь ойида Имом ал-Бухорийнинг ҳижрий тақвим бўйича 1225 йиллиги нишонланди.

2000 йил ноябрь ойида Имом Абу Мансур ал-Мотури-
дийнинг 1130 йиллиги ва Бурхониддин ал-Марғиноний-
нинг 910 йиллиги нишонланди.

2001 йил 25—26 ноябрь кунлари Рус Православ черко-
ви Тошкент ва Ўрта Осиё епархиясининг 130 йиллигига

бағишланган тантанали йиғилиш ва илмий конференция ўтказилди.

2002 йилда Рим-католик черкови католикликнинг Марказий Осиёда қайта тикланганлигига 100 йил тўлиши муносабати билан байрам тадбирлари ташкил этди.

2003 йил 5 октябрь куни Самарқанд шаҳрида Арман Апостоллик черкови қурилганлигининг 100 йиллигига бағишланган тантаналар ўтказилди.

2003 йил ноябрь ойида Абдуҳолиқ Гиждувонийнинг 900 йиллиги нишонланди.

2003 йил 27 декабрь куни Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг 60 йиллиги нишонланди.

2004 йил декабрь ойида Ҳожа Аҳрор Валийнинг 600 йиллиги нишонланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг махсус фармонлари билан Қурбон ва Рамазон ҳайитларининг биринчи кунлари дам олиш кунлари деб эълон қилинди.

1992 йил 2 апрель куни Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита ташкил этиш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

2003 йил 11 август куни Вазирлар Маҳкамасининг «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тошкент Ислон университети битирувчиларини молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

2003 йил 22 август куни Вазирлар Маҳкамасининг «Дин соҳасидаги маънавий-маърифий, таълим ишларини ва фаолиятини янада такомиллаштиришда ижтимоий кўмак ва имтиёзлар бериш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

2003 йил 17 сентябрь куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Имом Бухорий ёдгорлик мажмуини асраб-авайлаш ва янада ободонлаштириш, аллома меросини ўрганиш ва тарғиб қилиш ишларини такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди.

2004 йил 27 май куни Вазирлар Маъкамасининг «Баҳоуддин Нақшбанд ёдгорлик мажмуаси марказини ташкил этиш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

2004 йил 16 июль куни Вазирлар Маъкамасининг «Шоҳи Зинда ёдгорлик мажмуасида қайта тиклаш ва ободонлаштириш ишларини ташкил этиш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

2006 йил 28 август куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ҳаж ва Умра тадбирларини ташкил этиш ва ўтказиш масалалари бўйича Жамоатчилик кенгаши тузиш тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди.

2007 йил 8 июнь куни Вазирлар Маъкамасининг «Усмон Мусҳафи»ни талаб даражасида сақлашни таъминлаш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 20 майдаги қарорига асосан Ўзбекистон Республикасининг Саудия Арабистонидаги Бош консуллиги таркибида Ҳаж ва Умра масалалари билан шуғулланувчи атташе лавозими ташкил этилди.

2008 йил 23 май куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Имом Бухорий халқаро марказини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори эълон қилинди.

2008 йил 7 август куни Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон мусулмонлари идораси ҳузурида муқаддас қадамжоларни сақлаш ва обод этиш хайрия жамғармасини ташкил қилиш тўғрисида»ги Қарори эълон қилинди.

2002 йил 30 май куни Навоий шаҳрида Рус Православ черковининг тантанали очилиш маросими ўтказилди.

2007 йилда Тошкент шаҳрининг «Ҳастимом» даҳасида қисқа муддатда — тўрт ой ичида ўз ичига «Ҳазрати имом» масжиди, «Бароқхон» мадрасаси, «Муйи муборак» зиёратгоҳи, Ўзбекистон мусулмонлари идорасининг янги биноси ва бошқа масканларни олган янги мажмуа қуриб битказилди.

2004 йил 22—23 март кунлари Франциянинг Париж шаҳрида «Ўзбекистон ва Францияда диний бағрикенглик» ва

«Ўзбекистон ва Франция халқаро муносабатлар тизимида» мавзуларида Халқаро конференциялар ўтказилди.

2004 йил 3—10 октябрь кунлари АҚШ нинг Вашингтон шаҳрида Р. Никсон маркази томонидан ташкил этилган «Давлат ва дин, конфессиялараро бағрикенглик: Ўзбекистон мисолида» мавзусида конференция бўлиб ўтди.

2007 йил 31 май куни Буюк Британиянинг Лондон шаҳрида «Уч дин форуми» халқаро ташкилоти томонидан ташкил этилган «Конфессиялараро тотувликка эришишда Ўзбекистон тажрибаси» мавзусидаги семинар уюштирилди.

2001 йил 30 март куни Ўзбекистон Библия китоб жамияти томонидан амалга оширилган «Сулаймоннинг ҳикматлари китоби»нинг ўзбекча таржимаси тақдимот маросими ўтказилди.

Мустақиллик йилларида республикамизда Қуръон (уч марта), Қадимги Аҳднинг 16 китоби ва Янги Аҳд тўлалигича ўзбек тилига ўгирилиб, нашр этилди.

2004 йил 21 декабрь куни Ўзбекистон мусулмонлари идорасида Республика Кўрлар жамияти билан ҳамкорликда тайёрланган Брайл ёзувидаги Қуръони карим китоби тақдимот маросими ўтказилди. Ўзбекистон мазкур хайрли амалиётни амалга оширган жаҳоннинг учинчи мамлакати бўлди. Бугунги кунда мамлакатимизда 24 мингга яқин кўзи ожизлар истиқомат қилмоқда. Эндиликда махсус мактаб-интернатлар, кутубхоналар ҳамда барча истак билдирганлар мазкур Қуръондан фойдаланишлари мумкин.

Мустақиллик туфайли мусиқа, маданият, амалий ва тасвирий санъат каби йўналишлар ривожига катта эътибор берилди. Ўзбекистон машҳур мусиқа ва театр фестивалларига, ижрочилар танловлари ва кўرғазмаларга ҳам мезбонлик қилмоқда. Хусусан, йил сайин иштирокчилар сони кўпайиб бораётган «Шарқ тароналари» халқаро мусиқа фестивали бутун жаҳон маданий жамоатчилиги ўртасида кенг шуҳрат қозонмоқда.

Ўзбекистон раҳбарияти аҳолининг кўпмиллатлилигини ҳисобга олиб, мустақилликнинг илк йилларидан бошлаб миллатлараро тотувлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлашга

алоҳида эътибор қаратмоқда. Давлатимиз миллий сиёсатининг асосий йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Конституциясида баён этилган.

Миллий сиёсат қуйидаги тамойилларга асосланади:

— Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади;

— Миллатидан қатъи назар фуқароларнинг қонун олдида тенглиги;

— Давлат ва жамият бошқарувининг барча бўғинларида этник ўзига хосликларни ҳисобга олиш;

— Миллатчиликнинг ҳар қандай кўринишларига нисбатан муросасизлик;

— Ижтимоий ва сиёсий ҳаётда барча миллат ва элат вакилларининг ҳар томонлама иштирокини таъминлаш;

— Республикада ижтимоий, миллий, ирқий ва диний адоватни тарғиб қиладиган партиялар ва жамоат бирлашмалари тузилиши ҳамда уларнинг фаолияти тақиқланган.

Республикада ҳозирги пайтда 27 миллат вакиллари томонидан тузилган 150 га яқин миллий маданий марказ (МММ) фаолият олиб бормоқда.

14 МММ республика мақомига эга.

31 МММ корейслар, 23 МММ руслар, 10 МММ тожиклар, 9 МММ қozoқлар, 9 МММ татарлар (3 таси татарбошқирд МММ) томонидан тузилган.

Озарбайжонлар 8, туркманлар 7 та МММга эга.

Украинлар ва қирғизларда 6, туркларда ва Европа яҳудийларида 5 тадан МММ бор.

Немислар, поляклар ва арманлар 4 тадан МММ тузишган.

Уйғурлар ва Бухоро яҳудийлари 3 тадан МММга эга.

Белоруслар ва қрим татарлар 2 тадан МММ га эга.

Араблар, болгарлар, бошқирдлар, греклар, грузинлар, литваликлар, қорақалпоқлар, хитойлар ва дунганлар 1 тадан МММ тузишган.

Республика байналмилал маданият маркази ва МММ фаолларидан 71 киши юксак давлат мукофотлари билан тақдирланган. Шу жумладан, 32 киши «Дўстлик» ордени билан, 2 киши «Меҳнат шуҳрати» ордени билан, 13 киши «Шуҳрат» медали билан мукофотланган. 7 кишига фахрий унвонлар, 17 кишига Ўзбекистон Республикасининг Фахрий ёрлиқлари берилган. Мукофотланганлар орасида 24 миллат вакиллари бор.

Бугунги кунда Ўзбекистон Қаҳрамони Вера Борисовна Пак Хоразм вилояти корейс МММ бошқаруви аъзосидир. Республика рус маркази раиси Светлана Ивановна Герасимова эса сенатор, Ўзбекистон Халқ ўқитувчиси.

Телевидение ва радиода 10 тилда (Ўзбек, қорақалпоқ, рус, қозоқ, қирғиз, тожик, туркман, татар, уйғур, озарбайжон) кўрсатув ва эшиттиришлар олиб борилади.

Газеталар 10 тилда (Ўзбек, қорақалпоқ, рус, қозоқ, қирғиз, корейс, тожик, туркман, украин, инглиз), журналлар эса 8 тилда (Ўзбек, қорақалпоқ, рус, инглиз, қозоқ, қирғиз, тожик, туркман) босилади.

Ўрта ва олий таълим 7 тилда: ўзбек, қорақалпоқ, рус, қозоқ, қирғиз, тожик, туркман тилларида амалга оширилади.

Ўзбекистон диёрида қадимдан турли цивилизация вакиллари, маданий қатламлар, хилма-хил этниқод ва дунёқарашлар ёнма-ён яшаб келган. Бу ерда яшовчи халқ, Юртбошимиз таъкидлаганидек, бошқа жойдан кўчиб келиб, ўрнашиб қолган эмас. Бу замин ота-боболаримиз яшаб ўтган азалий ва муқаллас макондир. Бу замин Шарқ ва Ғарбнинг, Шимол ва Жанубнинг, қадим ўтмиш ва буюк келажакнинг туташган жойи, Марказий Осиёнинг юраги, инсоният тафаккури, фан ва маданиятининг энг кўҳна ўчоқларидан биридир. Бу тупроқда жаҳонни ҳайратга солган цивилизациянинг илдиэлари вужудга келган, инсоният тарихининг энг қадимги даврларига мансуб диний ва фалсафий анъаналар шаклланган. Қадимги юнон файласуфи Гераклит бу юртни «фалсафий тафаккур бешиги», деб бекорга таърифламаган. Шуни таъкидлаш жоизки, бизнинг

цивилизация ўзига хос толерант тафаккур услубига таянади. Бундай тафаккур услубига бизнинг заминимизда узоқ вақт ҳам оташпарастилик, ҳам буддавийлик, ҳам яҳудийлик, ҳам христианлик, ҳам ислом динлари бўлганини мисол келтириш мумкин.

Ана шундай анъаналар Ўзбекистонда яшовчи барча миллат ва элатлар вакилларининг туб манфаатларини, халқимизнинг асрлар мобайнида интилиб келган орзу-умидлари, олижаноб мақсад-муддаоларини ўзида мужассам этади.

Ушбу анъана ва тафаккур тарзининг таркибий қисми миллатлараро тотувлик ғояси бўлиб, у — умумбашарий қадрият, турли халқлар биргаликда истиқомат қиладиган минтақа ва давлатлар тараққиётини белгилайди, шу жойдаги тинчлик ҳамда барқарорликнинг кафолати бўлиб хизмат қилади.

Х У Л О С А

Бугунги кунда халқимиз томонидан истиқлол йилларида босиб ўтилган тарихий йўл, эришилган улкан ютуқ ва марралар, уларнинг моҳияти ва аҳамияти ҳар томонлама тарғибот-ташвиқот қилишда, яъни ҳаёт ҳақиқатини ёритишда, эришилган ютуқларни жамоатчиликка етказишда биз баъзан ҳаётдан ортда қолмоқдамиз. Хусусан, истиқлол йилларида Ўзбекистонда амалга оширилган ўзгаришлар, уларнинг замини ва омилларини кўрсатишда дадилроқ ва қатъийроқ бўлишимиз даркор. Истиқлол ўзбек халқига туҳфа тариқасида берилмаганини ҳар тарафлама чуқур ёритиб ва исботлаб беришга қаратилган илмий изланиш ва таҳлиллар бугунги кунда ўта долзарбдир. Шунинг учун ҳам мамлакатимизнинг 18 йиллик мустақил тараққиёт йўлини бутун мураккаблиги ва қамрови билан ёритиб бериш Ватанизмининг истиқлол тарихини ўрганишда, уни тарғиб этишда, ҳеч шубҳасиз, мустаҳкам асос бўлиб хизмат қилади.

Ушбу қўлланмада келтирилган фикр ва далиллар асосида тегишли хулосалар чиқариш мумкин.

Биринчидан, Ўзбекистоннинг мустақиллиги осон ва ўз-ўзидан қўлга киритилмаган, балки Юртбошимиз раҳнамолигидаги собитқадамлик ва сермашаққат фаолиятнинг натижаси бўлган эди. Шу маънода истиқлол кимнингдир инъоми эмас, балки қўлаб курашлар натижасида қўлга киритилган қонуний натижа, халқимизнинг улкан ютуғидир.

Иккинчидан, тарихан қисқа бу давр, бир ўспирин вояга етгудек бир вақт давомида ёш давлатимиз учун ҳар томонлама ривожланиш ва юксалиш даври бўлганлиги бугун ҳеч кимга сир эмас.

Учинчидан, бугунги кунда халқаро ҳамжамиятнинг эhti-рофия кўра, Президент Ислон Каримов томонидан асос-лаб берилган жамият ҳаётини тубдан ислоҳ қилиш, жаҳон-да молиявий-иқтисодий инқироз бўлиб турганига қарамай иқтисодий ривожланиш ва ижтимоий ҳаётни эркинлашти-риш, жамиятни демократлаштириш ва босқичма-босқич модернизациялаш модели амалда ўзини тўла оқламоқда.

Тўртинчидан, Ўзбекистонда фаол демократик янгила-нишлар ва мамлакатни модернизация қилиш давом этмоқ-да. Бунда жамиятимизнинг барқарор ривожланиши, сиё-сий ҳаётни, давлат ва жамият қурилишини янада ислоҳ этиш, хусусан Конституцияда белгилаб берилган инсон ман-фаатлари, эркинлиги ва фаровонлигини тўла таъминлаш, парламентаризм ва кўппартиявийликнинг сиёсий ҳаётда тўлароқ жорий этилиши ғоят муҳим роль ўйнамоқда.

Бешинчидан, мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб мамлакатимизда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисоди-ётига асосланган очиқ демократик давлат барпо этиш ва фуқаролик жамиятини шакллантиришда амалда ўзини тўла оқлаган ислоҳотларнинг машҳур беш тамойили ишлаб чи-қилди ва жорий этилди.

Олтинчидан, мазкур тамойиллар мамлакатимизни ислоҳ этиш бўйича аниқ мақсад ва вазифаларни белгилаб олиш имконини яратди, дунёда юз бераётган молиявий-иқтисодий инқирозлар даврида ҳам мамлакатимизнинг барқарор ривожланишига асос бўлди. Айнан ана шу тамо-йиллар асосида пайдо бўлган «Янги уй қурмай туриб, эс-кисини бузманг», «Ислоҳотлар — ислоҳот учун эмас, авва-ло инсон учун, унинг манфаатлари учун» деган шиорлар бугун кўпчиликка ёд бўлиб кетди.

Тараққиётнинг ўзбек модели ривожланиш тамойилла-рини тўғри танлаб олишда асос бўлиб хизмат қилди. Ўзбе-кистонда демократик тараққиёт йўлини танлашда респуб-ликанинг ўзига хос хусусиятлари, халқ анъаналари ва мил-лий урф-одатлари, турмуш тарзининг ҳисобга олингани ўз йўлимизни топа олишимизга асос бўлди. Президент Ислон Каримов томонидан адолатли, демократик ҳуқуқий давлат

қуришнинг беш асосий тамойилининг илгари сурилиши ҳам шундан. Бу эса республикада янги ижтимоий тузумга ўтишнинг пухта ўйланган стратегиясини ишлаб чиқиш имкони-ни берди. Албатта, бунда давлатимиз раҳбари томонидан демократик давлат қуришда ўзини оқлаган жаҳон тажриба-си чуқур ўрганилди. Шарқона босиқлик асосида олиб бо-рилган сайъ-ҳаракатлар туфайли Ўзбекистонда демократик давлат қуриш стратегиясининг миллий давлатчилик, иқти-содиёт ва маънавиятни юксалтиришга қаратилишига эри-шилди. Мамлакатимизнинг мавжуд табиий-иқтисодий, минерал хомашё ва инсоний салоҳиятини холисона баҳола-ган ҳолда жаҳон ҳўжалик алоқалари тизимида муносиб ўрин эгаллашга муваффақ бўлинмоқда.

Демократик давлат қуриш тамойиллари, яъни иқтисод-нинг сиёсатдан устуворлиги, давлатнинг бош ислоҳотчи-лик фаолияти, қонун устуворлигига эришиш, кучли ижти-моий ҳимояни амалга ошириш, бозор иқтисодиётига эво-люцион йўл билан, босқичма-босқич ўтиш Ўзбекистоннинг стратегик ривожланиши учун асос бўлди. Шу тариқа жами-ят ҳаётининг сиёсий, иқтисодий ва маънавий соҳаларида тараққиётнинг ўзбек модели намоён бўлмоқда, демократик давлат қуриш жараёнларида инсон эркинлиги, ҳуқуқлари ва манфаатлари таъминланмоқда.

Пухта ўйланган изчил ташқи сиёсат туфайли давлати-мизнинг жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф этилиши, халқаро майдонда обрў-эътиборининг ортиб бориши аста-секин, аммо муттасил давом этиб келмоқда. Лекин бунинг ўзи етарли эмас. Мамлакатимиз халқаро ҳамжамият олдида турган долзарб муаммоларни ҳал этиш ишига қўшган сал-моқли ҳиссаси, ташаббуслари эвазига, халқаро ташкилот-лар ва тузилмалар фаолиятидаги самарали иштироки орқа-ли ҳам ўзига обрў орттирмоқда.

Хуллас, эришилган ютуқлардан фахрланиш бугунги кун-да фуқароларимизда келажак учун масъулият билан бирга Ватан тақдири ва келажакига дахлдорлик туйғусини ҳам шакллантирмоқда. Ўтган ўн саккиз йил давомида муста-қиллик биз учун энг улуғ, энг азиз қадрият бўлиб, мил-

лий ўзлигимиз, ор-номусимиз, гурур-ифтихоримиз тимсо-
ли, эзгу орзу-интилишларимиз, ютуқ ва марраларимизнинг
ҳаётбахш манбаи сифатида шу муқаддас заминда яшаётган
барча ватандошларимиз қалбидан мустаҳкам ўрин эгалла-
моқда.

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I. СИЁСИЙ СОҲА, ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ ЙЎНАЛИШИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР	6
II. ИҚТИСОДИЙ СОҲАДАГИ ЮТУҚЛАР	31
III. ИЖТИМОИЙ ҲАЁТ ЎЗГАРИШЛАРИ	51
IV. МАЪНАВИЯТ СОҲАСИ РИВОЖИ	68
ХУЛОСА	82

**МУСТАҚИЛЛИК БИЗ УЧУН — ЎЗЛИГИМИЗНИ АНГЛАШ,
ЮРТ ТИНЧЛИГИ ВА БАРҚАРОРЛИГИНИНГ, ИНСОН
МАНФААТИ, ЭРКИНЛИГИ ВА ФАРОВОНЛИГИНИНГ,
БИЗ КЎЗЛАГАН ДЕМОКРАТИК ЖАМИЯТ БАРПО
ЭТИШНИНГ ГАРОВИДИР**

*Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллигининг
ун саккиз йиллигига бағишлаб ўтказиладиган
тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланиш учун*

ҚЎЛЛАНМА

Муҳаррирлар *Р. Тоирова, Л. Игамова*
Бадий муҳаррир *Ҳ. Қутлуқов*
Мусаҳҳиҳ *С. Салоҳутдинова, Ш. Орипова*
Техник муҳаррир *У. Ким*
Компьютерда тайрловчи *Ф. Тугушева*

Босишга рухсат этилди 10.07.2009. Қоғоз бичими 84×108^{1/32}.
«Таймс» гарнитурлада офсет усулида босилди. Шартли б.т. 4,62.
Нашр т. 4,1. 13 000 нусхада чоп этилди. Баҳоси шартнома асосида.
Буюртма № 09-203.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.
100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30

2260c.

66.3(5Ў)6

М 90 Мустақиллик биз учун — Ўзлимизни англаш, юрт тинчлиги ва барқарорлигининг, инсон манфаати, эркинлиги ва фаровонлигининг, биз кўзлаган демократик жамият барпо этишнинг гаровидир: ЎзР Давлат мустақиллигининг ун саккиз йиллигига бағишлаб ўтказиладиган тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланиш учун қўлланма / ЎзР Президенти ҳузуридаги давлат ва жамият қурилиши академияси, Республика миллий ғоя ва мафкура илмий амалий маркази, Республика маънавият тарғибот маркази. — Тошкент: «O'zbekiston», 2009. — 88 б.

ББК 66.3(5Ў)6я7+65.9(5Ў)я7